

الوداعی گیت

شیخ ایاز

الوداعی گیت

الوداعي گيت

شيخ اياز

نيوفيلڊس پبليڪيشنس
ٽنڊو وٺي محمد، حيدرآباد سنڌ.
1998ع

نيو فيلڊس پبليڪيشنس جو ڪتاب نمبر هڪ سؤ چوونجاھ

ڇپائيندڙ نيو فيلڊس پبليڪيشنس

ٽنڊو ولي محمد، حيدرآباد سنڌ.

سهيڻ پرنٽنگ پريس، ڪراچي.

لغاري اين لغاري ڪارپوريشن،

ڪلهوڙا ڪالوني، حيدرآباد، سنڌ.

طارق گل پيو

ڊسمبر 1991ع

جون 1998ع

قيمت 60/- روپيا

ڇپيندڙ

ڪمپيوٽر ڪمپوزنگ

ٽائيتل ڪيليجرافي

پهريون ايڊيشن

ٻيو ايڊيشن

(سڀ حق ۽ واسطا قائم)

ALWADAE GEET (Poetry) Written by SHAIKH AYAZ.
Published by New Fields Publications, Tando Wali Mohammad,
Hyderabad Sindh, Pakistan. First Edition December 1991.
Second Edition June 1998. Price per Copy Rs. 60/-
Book No. 154

انتساب

پروفيسر ارجن 'شاد'

جي سرڳ واسي ماءُ جي نالي

جيڪا مون کي پُٽَ وانگر پائيندي هئي.

- شيخ اياز

مهاڳ

الوداعي ڪيت

منهنجي ڪيسٽ پليئر تي سائين مرنا جو ڪيسٽ هلي رهيو آهي جو مونکي ڪافي عرصو اڳ منهنجي مداح، نوجوان شاعر نصير مرزا پري ڏٺو هو، جنهن لاءِ مان هن جو ٿورائتو آهيان. اهو پنهنجيءَ پرسوز ڏن ۾ ياد ڏياري رهيو آهي ته هتي سڀ ڪجهه ڪٿڻ پئڳر آهي، جو نيٺ هتي ئي ڇڏي وڃڻو آهي. مان جڏهن اهو اڳي سکر ۾ هلائيندو هوس، تڏهن مونکي بيماريءَ جو دھو پوندو هو ۽ مان ڏينهن رات لکندو رهندو هوس، ايتريءَ حد تائين جو هاءِ ڪورٽ ۾ جيسٽائين منهنجي ڪنهن ڪيس جو وارو ايندو هو، مان بيٺج جي هيٺين حصي تي نوٽ بڪ لکائي شعر لکندو رهندو هوس. جڏهن منهنجو وارو ايندو هو ته مان نوٽ بڪ بند ڪري، ڪا ضمانت جي درخواست، ڪا سزا جي خلاف اپيل وغيره اُتي ڪلاڪن جا ڪلاڪ هلائيندو هوس. ججن کي ڪڏهن به شڪ نه پيو هو ته مون واندي وقت ۾ ڪو شعر ٿي لکيو. نه وري پيرسان ويٺل ڪنهن

وڪيل ڪي. هو سمجهندا ها ته هي ڪيس ۾ تقرير لاءِ نوٽ وٺي رهيو آهي. مان دعويٰ سان ٿو چوان ته مون نوي فيصد ڪان وڌيڪ فوجداري ڪيس ڪٺيا ها، جيڪا دعويٰ پاڪستان جا ٿورا وڪيل ڪري سگهندا. هڪ ڀيري ساندھ ٿي ڏينهن هڪ خون جي اپيل هلائي رهيو هوس ته بينچ تي هڪ مهاجر جج جسٽس تنزيل الرحمان، جو هن وقت سپريم ڪورٽ تي آهي، مون کي چيو ته ”خدا جو شڪر ڪر ته توکي هن عمر ۾ به ايتري طاقت ڏني اٿائين جو ٿي ڏينهن پيرن تي بيهي تقرير ڪئي اٿئي ۽ توکي ٿڪ نه ٿيو آهي.“ اُن ڏينهن تي اپيل تي فتويٰ روڪي وئي پر پوءِ فيصلو منهنجي حق ۾ ڏنو ويو. هن کي اها خبر ڪانه هئي ته مان گذريل رات جي يارنهن بجي تائين ادبي ۽ سياسي رسالا ۽ ٻيا ڪتاب پڙهي پوءِ سٽو هوس ۽ صبح جو مون ۲ بجي اُٿي نظم/نثر لکندو رهيو هوس ۽ ان کان پوءِ تيار ٿي پوري اٺين بجي ڪورٽ پهچي ويو هوس ۽ جج به مون کان ڏهاڪو منٽ پوءِ ئي آيا ها.

اها صحت مون ننڍي هوندي شڪارپور ۾ ڪيئي ورزشون ڪري بيگاري واھ ۽ سنڌ واھ ۾ ڪلاڪن جا ڪلاڪ ٿري ۽ ڪراچي ۽ ۾ مينارام هاسٽل جي ڀرسان آکاڙي ۾ ورزشون ڪري ۽ اُسر ويل جو اٿي نيو جيٽي ۽ وٽ سمنڊ ۾ تري حاصل ڪئي هئي. ننڍي هوندي منهنجو آدرش ويڪ آئند به هوندو هو ۽ وير ساورڪر به هوندو هو جنهن کي جڏهن انگريز جهاز ۾ قيد ڪري انگلنڊ وٺي وڃي رهيا ها ته هو سٺيز ڪئنال ۾ ٽپو ڏئي پاڻي ۾ تري

ڪيرو جي ڪناري پهتو هو ۽ مصر مان نڪري نيٺ پئرس ويو هو جتي ۱۸۵۷ع جي بلوي تي ڪتاب لکيو هيائين.

منهنجي اهڙي صحت ۴۵ ورهين جي عمر کان پوءِ جهرندي رهي هئي. مونکي ياد آهي ته ۱۹۶۳ع ۾ جڏهن مان هندستان ويو هوس ته ساري ڏينهن رات ۾ اٽڪل ٻه ڪلاڪ روز نند ڪندو هوس. سئينما هال ۾ جڏهن فلم هلندي هئي ته ٿڪ سبب مونکي اچانڪ ننڊ اچي ويندي هئي. اها صحت ورزش جاري نه رکڻ سبب ٿئي پئي پر جڏهن مان وائيس چانسلر هوس ته مون نه رڳو گلن، ٻوٽن، وارين، وڻن ۾ دلچسپي آئين ورتي جيئن شڪارپور جي شاهي باغ ۾ هوندي هئي پر مان پڙه جو ۽ شام جو ٽي چار ڪلاڪ بنگلي اندر ئي پنڌ ڪندو هوس جو پنجن ڇهن ايڪڙن جي ايراضيءَ ۾ هو ۽ ڪڏهن ٻاهر نڪري به گهمندو هوس ۽ واقفڪارن سان ملندو هوس.

۱۹۸۰ع ۾ مون نوڪري ڇڏي سکر هاءِ ڪورٽ ۾ وڪالت شروع ڪئي ۽ ۱۹۸۸ع تائين وڪالت ۾ بي انتها محنت ڪري ۽ راتين جون راتيون پڙهي لکي، منهنجي صحت ڇڳي نه رهي. منهنجا سڀ پار سکر کان ٻاهر هيا ۽ سکر ۾ فقط مان ۽ زرينا رهندا هياسين. علاج جي خاص سهوليت نه هئي، ڊاڪٽر پمفليٽ پڙهي ۽ ايجنٽن جون رٿيل تقريرون ٻڌي، نيون دوائون مريضن تي آزمائيندا ها، منهنجو ڪاڌ وزياده تر پروٽين وارو هو ۽ ان ۾ ڪاربوهائيڊريٽ گهٽ ها، جا ڳالهه هاڻي ڊاڪٽر ڇڳيءَ طرح ٿا سمجهن ته نقصان واري آهي. ۱۹۷۵ع تائين ته اسان

انڊن ۽ ڀاڄين جي ڄميل گه کي بي ضرر سمجهندا هياسين پر هاڻي اُهي خراب ڪوليسٽرال جو وڏو ذخيرهو سمجها وڃن ٿا. ايتريءَ بي خوابيءَ (نيپولين به روس ويندي گهوڙي تي چڱي اک لائي وٺندو هو) ۽ محنت سبب منهنجي صحت جواب ڏئي بيٺي، پهريون دل جو دڙو مون کي ۱۹۸۰ع ۾ پيو پر مان ڪارڊيو وئسڪيولر انسٽي ٽيوٽ ۾ مهينو ڪن رهي نڪ ٿي ويس. پوءِ مون هاءِ ڪورٽ ۾ وڪالت به شروع ڪئي ۽ شاعري به مون تي سانوڻ جي مينهن وانگر لٿي.

۱۹۸۸ع جي شروعات ۾ سکر منجه فساد ٿيا ۽ منهنجي جنگه، ٻانهن ۾ بيحد سرُ سرُ ٿيڻ لڳي ۽ پيٽ جو سڄو پاسو پٿر ٿي ويو. ٻاهر سنڌي-مهاجر فساد هيا ۽ منهنجو گهر اڪيلو مهاجرن جي پاڙي ۾ هو. منهنجو ڪار جو ڊرائيور ميل پنڌ تي پري رهندو هو سو اچي نه ٿي سگهيو ڇو ته رستي ۾ ماڻهو ماري ٿي ويا، اعلان بـ ۱ ڪرڻ لڳل هو ۽ ملٽري بيٺي هئي. پاڙي جا ڊاڪٽر سڀ ڀڄي ويا ها. مون پنهنجي دوست فتاح ملڪ کي فون ڪري پنهنجي حالت ٻڌائي جنهن سول سرجن ۽ ڊپٽي ڪمشنر کي فون ڪري ڊاڪٽرن جي ٽيم موڪلائي پر اُهي فتاح ملڪ جي گهر وٽان ئي موٽي ويا ڇو ته اڳتي ايترا فساد هيا جو هو فوج جي مدد ڪانسواءِ وڃي نه ٿي سگهيا ۽ فوج جي مدد هنن کي ڪانه هئي. مون سمجهيو ته اچي پئي آهي.

شيڪسپيئر چيو هو ته ”موت جي آمد ڳڻي تي عاشق جي چونڊيءَ وانگر آهي. اُها ايڏا ته ڏٺي ٿي پر ان جي

خواهش به ٿئي ٿي.

مونکي موت جي خواهش ته ڪانه هئي، پر ان وقت مون سوچيو ته هن پيري موت اُڪل آهي ۽ اُنکان فرار جي راه نه آهي. مرڻو اورنگزيب کي به هو ۽ سرمد کي به. پر سرمد جو موت بدرجها بهتر آهي. فريڊرڪ نئشي چوندو هو ته ”ماڻهو فخر سان جي نه سگهي ته بهتر آهي ته فخر سان مري.“ ۽ مان اُن وقت فخر سان به نه مري رهيو هوس. مان هڪ پيري لاڙڪاڻي ڪيس هلائڻ ويو هوس. مون سان گڏ منهنجو دوست ستار مغل به هليو هو. جنهنکي پنهنجي باغ لاءِ زيتونن جون چڪيون وٺيون هيون. ڪيس هلائي اسان باغ ۾ وياسين، جتي زيتونن جا ڪيئي وڻ هيا ۽ ڇتون ڇهڇائي رهيا هيا. اوچتو هڪ ڏاڍو پڪل زيتون وڻ مان ڇڄي، ازخود اچي ڌرتيءَ تي ڪريو. مون اهو هٿ ۾ کڻي، اُن کي ڏٺو. نهايت خوبصورت ٿي لڳو. مون اُن کي چاقوءَ سان ڪپي ڏٺو ته اُن ۾ ڪيڙا به ڪونه ها. ڪهڙو نه خوشنصيب هو! اهو زيتون جنهن جي درخت تيستائين پرورش ڪئي هئي جيستائين هو رڄي راس تي پاڻ ڇڄي ڪري پيو هو! موت به ائين اچي ته ان کان وڌيڪ ڪهڙي خوشنصيب ٿيندي! اُن وقت موت به ائين ضروري آهي جيئن هڪ ڏاڍي ٽڪل ماڻهوءَ لاءِ اهو ضروري آهي ته هو ڪجهه دير اک لائي وٺي. هاڻي ته مونکي يقين ٿي چڪو آهي ته موت هڪ گهيڙ ۾ اک ٻوڏ کان وڌيڪ ڪجهه به نه آهي.

پر الاجي ڇو ان وقت مونکي اها ڳالهه سوچي ڏيرج نه

پئي آيو ته مان رڳو پنهنجي ديس ۾ جيئندس ۽ رڳو اتي جا ماڻهو مون کي وساري نه سگهندا. يادگيرين ماضيءَ جون ڪيئي قبرون کوٽيون پر فقط هڏا ۽ کوپڙيون نظر آيون جن تي مٽيءَ جا تم ڄميل ها. جڏهن نورجهان مرندي هوندي تڏهن هن کي اهي ڪپوتر ياد نه آيا هوندا جي شهزادي سليم هن جي هٿ مان وٺي هوا ۾ اڏائي ڇڏيا ها! انارڪلي لاهور ۾ هڪ ڀت ۾ پوريل آهي، جتي جلال الدين اڪبر هن کي جيئري پورايو هو. اها ڀت مان تڏهن ڏني هئي جڏهن ڪيئي سال اڳ مئٿو هاسپيٽل لاهور ۾ ماءُ کي ڪئنسر جي علاج لاءِ وٺي ويو هوس. ان ڀت جي ويجهو قطب الدين ايبڪ جي مزار هئي، جنهن جي حڪم تي حسن نظامي نيشاپوريءَ تاج المائر ڪتاب لکيو هو، جنهن ۾ ٻارنهن هزار سَنَ مان پنج هزار نثر ۽ ست هزار شعر ۾ هيون. (وري به سنڌ کي نثر ۾ تاريخي مواد ڇڳو آهي). انهن ڏينهن ۾ مون زير زمين نورجهان جي قبر به ڏني هئي جنهن تي لکيل هو:

بر مزارِ ما غريانِ ني چراغي ني گل،
ني پر پروانه سوزد صدائي بلبلي

اهڙيءَ طرح غالب جا ٻه شعر ياد اچي رهيا آهن:

يه لاش بي ڪفن اسدِ خسته جان کي هي،
حق مغفرت ڪري عجب آزادِ مرد تها.

(هي بي ڪفن لاش ٿڪل اسد (غالب جو اصلي نالو اسد هو، جهن کي ڪڏهن تخلص ڪري ڪم آڻيندو هو) جو آهي. خدا بخشيس، عجب آزاد مڙس هو.)

گليون مين ميري نعلش ڪو ڪينجهي پهرو ڪ مين
جان داده هوائي سر راهگذار تنها.

(گهڻين ۾. منهنجي لاش کي گهليندا هلو چو ته مان رستي جي چيڙي تي جا هوا لڳندي آهي ان تي سام ڏيندو هوس.)

فاني بديونيءَ جو به هڪ شعر آهي:

اک معم هي سمجهني، کان نه سمجهاني ڪا
زندگي ڪاهي ڪو هي، خواب هي ديواني ڪا.

(هڪ پرولي آهي، سمجهڻ جي نه سمجهائڻ جي. زندگي ڇا لاءِ آهي، ڪنهن چرئي جو سڀنو ٿي لڳي!)
هونءَ به مشرقي شاعريءَ ۾ غم سان محبت تمام گهڻي ۽ ڪڪ ڪندڙ آهي. دراصل زندگي خوشي آهي، نهڪ آهي، اونداهيءَ سُرنگ مان نڪري روشنيءَ ۾ اچڻ جي اميد آهي. ٻاهر ڏيئا ئي ڏيئا آهن، جن جي جوت ڪٿي نه ٿي وسامي.

مون ان وقت به سوچيو هو ته مون کي موت سان آخري دم تائين وڙهڻو آهي. اها ته پڪ آهي ته آخري فتح هنجي.

۽ شڪست مُنهنجي آهي. پر مان اهو قبول ڪرڻ لاءِ تيار نه هوس ته منهنجي ايلبا (Elba) اچي وئي آهي ۽ جوزي فائن هميشه لاءِ وڇڙي وئي آهي. (تاريخ ۾ ٻه عورتون ٿيون آهن. ڪلوپيٽرا ۽ جوزي فائن، جي هر رات نيون هونديون هيون)

مون ۾ اڃا شڪتي (Will Power) جي ڪمي نه آهي ۽ انڪري مان چوندو هوس ته مان مرنديس به پنهنجي مرضيءَ تي - ريشمي بسترو وڇائي، ساري گهر ۾ شب برات وانگر بتيون ٻاري، رابيل جون ڪنڊيون پائي، پنهنجي زال کي ڪنوار وانگر سڃائي، جئن هوءَ ائين لڳي جئن پرڻي رات هئي ۽ پوءِ سڀني کي الوداع چوندس ۽ اڪيون پوري اوندھ جي درياه ۾ ٽهي ڏيندس جيستائين ٻي ڪنڌي تي پهچان.

ٻي جو موت مون کي ڏڪارو ڪندو آهي؛ پنهنجي موت جو سوچي مون کي صرف مرڪ ايندي آهي جا موناليزا جي مرڪ وانگر پراسرار هوندي آهي. شاعريءَ جي امرتا مون کي گهڻو نه اُتساهيندي آهي. نيڪ آشاھ لطيف کي ٻه سؤ سال ٿيا مگر اڳي کان اڳرو آهي پر هن ڪائنات کي اربين سال ٿيا. دنيا ڪنهن کي به گهڻو ياد نه ٿي رکي. بهترين عالم ۽ شاعر کي به نيٺ اها ڪڏ ڳڙ ڪائي وڃي ٿي جا ٻين کي ڳڙ ڪائي وڃي ٿي، جن جي اهميت ٻڙيءَ کان وڌيڪ نه آهي، جي فقط روايت جا غلام آهن ۽ تقطيع ۽ مروج صنايع ۽ بدايع ۾ ائين جڪڙيل آهن، جيئن غلام زنجيرن ۾. اننت ۾ شڪر آچار به وارو شوئي به آهي جو

ڪيئي روپ رنگ وٺي ٿو ۽ شؤنيہ ۾ سماءُجي وڃي ٿو. مون قونيہ (ترڪي جو شهر) ۾ ھني بال جي قبر ڏٺي ھئي، جنھن روم کي تباه ڪيو ھو. ان تائين پھچڻ لاءِ چانڊوڪيءَ ۾ ھڪ پھاڙيءَ تي ڪافي چڙھڻو پيو ھو. ھن جي قبر تہ صحيح معنيٰ ۾ ڪانہ ھئي، پٿر جا وڏا ٽڪرا رکيا ھا، جن جي ڀرسان ڪُٽبي تي لکيل ھو: ”ھني بال“ - ھني بال جنھن کي پنھنجي ھر فوجيءَ جو نالو ياد ھوندو ھو. ان وقت مون سوچيو ھو تہ اھي شخص جي تاريخ ۾ طوفان بڻجي آيا ھا، جن قدآور درخت پاڙون پئي ٿئي ڪيا ھا، موت کانپوءِ ڪيترو نہ خاموش ھا!

ساڳي ڪيفيت مون ڪيترو وقت پوءِ تاشقند ۾ تيمور لنگ جي قبر تي ۽ لنڊن ۾ ويسٽ منسٽرائٽي ۾ زبر زمين شيڪسپيئر جي قبر تي محسوس ڪئي ھئي. موت جو خوف مون مان اھڙن واقعن بنه ڪڍي ڇڏيو آھي ۽ مونکي يقين آھي تہ مان ھر درد، ھر تڪليف صبر سان سھي، پار اُسھندس؛ اھڙن سارن واقعن جو ذڪر مان ٻئي ڪنھن ھنڌ ڪندس جن مون مان موت جو خوف بلڪل ڪڍي ڇڏيو آھي. في الحال مون کي ھڪ واقعو ياد اچي رھيو آھي. مان گھڻو ڪري ابراهيم جوئي، غلام رباني، جمال ابڙو ۽ رشيد پٽيءَ سان سڄي سنڌ رليو آھيان. ڪيئي سال اڳ اسان ٺٽي ۾ ھڪ ٽڪريءَ تي ھڪ ريسٽ ھائوس ۾ لئل ھياسين (جنھن جو نالو ياد نٿو اچي) ۽ يوناني فلسفين وانگر ڏوٽي ڪاٽي پي چھل قدمي لاءِ نڪتا ھياسين. رات پڻائيءَ جي ڪنھن بيت وانگر ٿي

لڳي؛ آسمان ۾ پورو چنڊ هڪ ازلي مسافر جي ڳٽڙي وانگر وڌي رهيو هو. اوچتو منهنجي پيرن اڳتان هڪ لنڊي نڪري وئي. ربانيءَ کان رڙ نڪري وئي ۽ هن هڪ وڏي پٿر ۾ هٿ وڌو ته مون هن کي جهليو. ههڙيءَ رات ۾ ڪنهن کي ماري رات جي جادویتیءَ کي نڙڪائي وجهڻ برابر آهي. مرڻو آهي ته هيءَ نه ته ٻي ڪا لنڊي ماريندي، ڇو ته هن ٽڪريءَ تي نانگ بي شمار آهن. ربانيءَ پٿر ٽٽي ڪري ڇڏيو ۽ اسان بنگلي ۾ موٽي وياسين. ڪراچيءَ ۾ مون کي پڪ هئي ته موت هن پيڙي به منهنجن پيرن اڳيان ائين نڪري ويندو جيئن اڳي لنڊي نانگ نڪري ويو هو.

سکر مان آنءُ ڪراچيءَ علاج لاءِ ويس جتي ڊاڪٽر منهنجي دل جي تپاس ڪندا رهيا. هنن انکي Angina پئي پٺيو پر علاج سان فرق رتي ڀر نه ٿيو. پوءِ مان سليم، زرينا ۽ منهنجي ڏوهڻي روماسا لنڊن وياسين ته من اتي ڪو ڊاڪٽر علاج ڪري سگهن. روماسا کي مون انڪري ڪٺيو، ڇو ته هوءُ منهنجين سڀني ڏوهڻين کان وڏي آهي، ڏاڍي ذهين آهي ۽ منهنجي اثر هيٺ رهي آهي. مون سوچيو ته مسئلو Neurological آهي ۽ دماغ جي آپريشن ڪرائڻي پئي ته زرينا ۽ روماسا جي موجودگي مون کي نفسياتي سهارو ڏيندي. باقي مري ويل ۽ دنيا مان غير حاضر جي ياد ڪوئي سهارو نه هوندي آهي. جي ٻيو جنم به آهي ته اڳين جنم جا پيارا وسري وڃن ٿا، موت هڪ سخت جهڻڪو آهي، بجليءَ جي ڪرنل وانگر ۽ اهو جهڻڪو هر ڳالهه کي ويسر سان واري ٿو ڇڏي.

مون پنهنجي ماضيءَ کي ياد ڪيو جو وقت جي درياھ ۾ ڪنهن ساد ٻيلي يا زنده پير وانگر نه هو، ته بمبئيءَ ۾ سمنڊ جي ڀر تي حاجي عليءَ جي درگاه وانگر هو، جو مان ويجهڙائيءَ ۾ ڏسي آيو آهيان. اها ٻي ڳالهه آهي ته قدرت مون کي هن اونداهي برصغير ۾ روشنيءَ جي مينار وانگر بڻايو آهي، پر موت جي اونهي عميق بحر مان ڪير موٽيو آهي، ۽ جي موٽيو به آهي ته اُن جون اکيون واريءَ لسان ايترو ڀريل ۽ جهانوريل رهيون آهن جو هن کي پٺ تي ڪجهه به نظر نه آيو آهي. مان لڏندڙ ڏانهن ويندي هوائي جهڙو ۾ اهو سوچي مرڪي رهيو هوس ته ”مون تي دوائون اثر نه ڪنديون ته موت نيٺ ڊاڪٽرن کي به ته ڇڏيندو.“ اها ڳالهه ڪنهن چئي هئي ۽ مون حافظيءَ تي بار بار زور ڏنو ته نيٺ ياد آيو ته اهو شيڪسپيئر جو قول آهي، جنهن لاءِ چيو ويڃي ٿو ته هن جا ڊراما فرانسز بيڪن جهڙي ڪميٽيءَ ۽ ضمير فروش انسان لکيا هئا. اها يادگيري اتي ته وري منهنجي منهن تي مرڪ اچي وئي. اها مرڪ ڏسي پنکي (روماسا کي اسان گهر ۾ پنکي سڏيندا آهيون) پڇڻ لڳي، ”نانا ڇا تي ٿا مرڪو؟“ مون جواب ڏنو ته، ”ان تي ٿو مرڪان ته منهنجو ڪردار ته ٽيپوءِ ۽ تانيا ٽوپي جهڙو هو، قدرت مونکي اسپتال ۾ ڇو ماري رهي آهي؟“

ان تي پنکيءَ چيو، ”اسپتال به ته جنگ جو ميدان آهي، اُتي به انسان موت سان ائين مقابلو ڪري سگهي ٿو، جيئن ٽيپو ۽ تانيا ٽوپي انگريزن سان ڪيو هو.“

”هائو ڏي“ مون جواب ڏنو: ”هن پيري ته آءٌ موت لاءِ پاڻيپٽ جي پهرين لڙائي ثابت ٿيندس.“

انگلنڊ ۾ ڪرامويل اسپتال ۾ علاج ڪرايم. دل جي تپاس تي اجايو خرچ ٿيو. هوءَ ته هيٿرو ايئرپورٽ تي پليجي جي پوئلڳن جون ٻه موٽرون ۽ هڪ موٽر منهنجي دوست مگسيءَ جي پهتي هئي جنهن کي ڪراچيءَ مان مون اڳواٽ فون ڪيو هيو. پر مون مگسيءَ کي گهڻي تڪليف نه ڏني جيتوڻيڪ هو مون وٽ هڪو ٻيءَ ايندو هو ۽ ٻه ٻه ٻه پيرا گهر ماني به ڪئي هئائين. مان انهن موٽرن مان ٻارن ۽ سامان سوڌو اسپتال پهتس پر پوءِ موٽرون ڇڏي مون ٽيوب ذريعي سفر ڪيو ۽ ٽڪڙو ٽڪڙو ڪيئي رستا ڪراس ڪيم، جنهن تي سليم چيو ته ”بابا جي توکي دل جي بيماري هجي ها ته ايتري ڊڪ ڊوڙ ۽ پٽ ڪوه نه ڪري سگهين ها ۽ شايد وري نه اٿي سگهين ها. توکي دل جي بيماري ڪانهي. باقي دماغ جي چڪاس لاءِ مان ڊاڪٽر زلخبا وٽ وٺس، انهيءَ منهنجي دماغ جي Magnetic Scanning لاءِ ٦٠٠ پائونڊ ورتا. دراصل مون دماغ جي C.T Scanning ڪجهه سال اڳ ڪرائي هئي ۽ هي Magnetic Scanning نئين ايجاد هئي. C.T Scanning ۽ Magnetic Scanning ۾ ساري ڳچي ڪنهن قبر جهڙي سوراخ ۾ ڪلاڪ ڏيڍ رڪن ٿا ۽ پوءِ دماغ جا ڪيئي ايڪسري ڪڍن ٿا ۽ هٿ ۾ گهڻي ڏئي چون ٿا ته جي اوهان جو سام منجهي يا ٻي ڪاڻي تڪليف ٿئي ته اها هلائڻو ان وقت زندهه درگور (جيئري قبر ۾ رهڻ) جي ڪيفيت مڃسوس

ٿئي ٿي. ماڻهوءَ ماڻهوءَ تي مدار آهي ته اها هن کي ڪيئن ٿي لڳي. مون کي ته اها موت جهڙي پراسرار خاموشي ناگوار نه لڳي. ڄڻ سمندر جي خالي ڪنڀي جهڙي ماڻ هئي؛ ڄڻ اونداهي پڪ جي پوئين رات جهڙو اُجهندو هو، جو انت موت وانگر گهور انڌاري ۾ بدلجي ويندو.

C.T Scanning ۾ منهنجي دماغ ۾ ٻه Dead Cells نڪتا ها، جي ڪجهه سال اڳ مون کي اڌ رنگ جي بيماريءَ ۾ ٿيا ها جا هفتو کن هلي هئي ۽ تڏهن به مون ارادو ڪيو هو ته هن پيري مون کي مرڻو ناهي ڇو ته قدرت کي اڃان مون کان ڪم وٺڻو آهي. والٽيئر ليڪ چيو آهي ته: ”موت ٻن قسمن جا آهن:- پاڻ ٻي ڪنهن سان پيار نه ڪرڻ ۽ ٻي ڪنهنجو پاڻ سان پيار نه ڪرڻ، برداشت جهڙي ڳالهه نه آهي. باقي جيئرو نه رهڻ ته ٽچ برابر آهي“. اڃا ته منهنجو زندگيءَ ۾ اُن جي هر پياريءَ شيءِ سان اُتي پيار هو، اڃا ته مان ريمبرائنٽ، وان گوگ، پال گوگن، ڊيگاس، سٽلويڊار ڊاليءَ، پڪاسو وغيره جي مصوريءَ کي ڪلاڪن جا ڪلاڪ پيار سان گهوري ڏسندو هوس؛ اڃا مان ٽيمس نديءَ جي ڪناري تي سنجها جي جوت ۾ لانچون ايتري مخويت سان ڏسي رهيو هوس، جيتري سان ٽي-ايس-ايليٽ به نه ڏسندو هوندو؛ اڃا ته مان مادام ٽساد جي وٽڪس (ميٽل جي) ميوزم ۾ هر اسم ۾ اڪيون اٽڪائي بيٺو هوس؛ اڃا ته مان ميپل جا اڪيچار لڏندڙ وڻ ۽ چوسولن تي ويٺل نوجوان جوڙا ڏسي خوشيءَ ۾ ڀرجي ٿي ويس؛ اڃا ته ٽرئنگلر اسڪوائر ۾ هزارين ڪبوتر جڏهن اناج جي داڻن تي مڙيا

ٽي ۽ غيرغون غيرغون ٿي ڪيائون ته ڄڻ اهي موت تي
 فتح جا نعرا هڻن پيا. مان پٺيان ٿو ته ڊاڪٽر زلخا کي به
 منهنجي دماغ ۾ اهي ئي Dead Cells نظر آيا ها جي اڳي
 C.T Scanning ۾ نظر آيا هيا ۽ ڪوئي نئون نقصان نه ٿيو هو.
 آءُ لنڊن ۾ بي فڪرائي سان دوستن سان ڪچهريون
 ڪندو رهيس. سڀني ۾ پيارا ڊاڪٽر باري ۽ هن جي زال
 فرزانا هيا، جا پي-ايڇ-ڊي ڪري رهي هئي. هو پونوهار
 جي رهاڪو هئي ۽ هن جي طبيعت ۾ عجيب شگفتگي
 هئي، مون سوچيو ته هن ۾ پونوهار جي ڪنهن ٽريل
 باري ۾ ڇي. سڳند هئي. ٻئي پليجي جا مداح هئا ۽ مون کي
 برائين (Brighten) ۾ پنهنجي گهر هڪ هفتي رهڻ جي
 دعوت ڏني هئائون. برائين اٽڪل لنڊن کان ۸۰ ڪلوميٽر
 پري هيو پر مان نه وڃي سگهيو هوس ته هو وري ٻئي
 لنڊن ۾ پاڻ آيا ها ۽ ڪافي وقت کان پوءِ ڪراچي به
 منهنجي گهر آيا ها ۽ مون کي پنهنجي گهر اچي رهڻ جي
 دعوت ڏني هئائون.

سوانهي ۽ بيماري ۾ مون کي موت جو پڙ ته ڪونه
 ٿيو ويتر ساري لنڊن ۽ ان جي پهراڙي ۽ ساوڪ ڏسي
 زندگي تروتازه ٿي پئي. پر ايترو جياپي ۾ مست مڱن
 هوندي به مون کان اهو نه وسريو ته هڪ ڏينهن مرڻو آهي.
 ياد ناهي ته ڪنهن چيو آهي ته ”هڪ ماکوڙو جڏهن
 منهنجي پير هيٺان اچي چپيائجي وڃي ٿو ته مون کي
 ڪوئي افسوس نه ٿو ٿئي ڇو ته آءُ ڄاڻان ٿو ته هن جي
 قوم نيٺ هن جو پلڪ مون سان ڪندي. هڪ ترڪي

چوڻي آهي ته ”موت هڪ ڪارو توڏو آهي، جو هر ڪنهن در وٽ جهوڪ ٻڌي ويهي رهي ٿو“. هر انسان جي انتها اها آهي ۽ ان ڪري مون ۾ اها چورا ڪورا اڳ کان به وڌي وئي آهي ته ڇا موت ڪنهن ڳالهه جي ابتدا به آهي ڇا؟ يا اسان مري وڃون ٿا ته ملياميٽ ٿي وڃون ٿا ۽ سمنڊ تي پويون سج ڏسي، هميشه لاءِ وڃي ترو وٺون ٿا؟ ڇا پنهنجو عڪس اسان وري آرسِيءَ ۾ ڏسي سگهنداسين يا اها آرسِي عڪس سان گڏ ڀڄي پورا ٿي ويندي؟ اهڙي ٻڌتر منهنجي شاعريءَ ۾ اڳ به هئي، توڙي هينئر ڏرا تڪيري هئي ۽ ان ڪري مون ان ڪتاب جو نالو ئي الوداعي گيت رکيو هو. گيت الوداعي نه نڪتا ۽ ان کان پوءِ مون ٻيو ڪتاب، ”اُڀر چنڊ پس پرين“ لکيو، جنهن ۾ مٿين ڪيفيت وڌيڪ ڇتيون ڇوليون هڻي رهي آهي. آخر پويون ڪتاب ”هينئڙو ڏاڙهونءَ گل جئن“ لکندي مونکي پڪ ٿي وئي ته اسان رڳو سڀني مان جاڳون ٿا ۽ موت ٻيو ڪجهه به نه آهي، رڳو نئين ڄاڳ آهي. هن زندگيءَ سان جيتري اسانکي محبت گهڻي هوندي اوترو اسان کي موت جو خوف گهڻو ٿيندو. تعجب آهي ته مون ۾ نه رڳو اها محبت ڏينهنون ڏينهن وڌي رهي آهي پر موت جو خوف به نه رهيو آهي. بهر صورت موت جي، زندگي جي ڳڻتي ۾ چوندي پنهنجو نشان ڇڏي وئي آهي.

هن مهاڳ لکڻ کان اڳ مونکي ٽن مهينن ۾ چار ڀيرا هارٽ ائڪ ٿي آهي ۽ گذريل ٽن مهينن کان مان آرام ڪري رهيو آهيان. في الحال ته موت منڊو اٽڪائي ٿاسي

ويو آهي ۽ هن جا ڏوڏا ڏکي رهيا آهن. اهي دل جا
Infractions مونکي زندگيءَ جي سليق تي ليڪا لڳي رهيا
آهن جي ڪنهن ٻار اوجھي ۾ ويهي ڪڍيا آهن.

مان لنڊن مان موٽندي موتي پرڪاش، ڪلا پرڪاش،
موهن گيهائي، روپا ۽ ٻين دوستن وٽ دٻئيءَ هليو ويو
هوس ڇو ته ڪجهه پراڻا دوست مون اوندهه ۾ گم ٿيڻ کان
اڳ ۾ ڏسڻ ٿي چاهيا. هنن منهنجي خاطر تواضع دل کولي
ڪئي هئي. سنڌي هندو ۽ مسلمان ٻئي ميزبانيءَ ۾ پئتي
نه پيا ها. هڪ محفل ۾ جا موتي پرڪاش جي گهر ٿي
هئي، اسڪاچ وسڪي ته پاڻي ۽ وانگر ٿي پيئائون پر مون
پيئڻ کان انڪار ڪيو هو ڇو ته مان اڃان پورو چاق نه ٿيو
هوس ۽ لنڊن ۾ به وسڪي نه پيئي هيم. سليم، زرينا ۽
رومسا جي پيئڻ جو ته سوال ٿي نه ٿي اٿيو. موتيءَ جي
گهر روپ (روپا) منهنجي وائي ”ٽڙي پوندا ٿارئين، جڏهن
گاڙها گل، تڏهن ملنداسين“ الڻ فقير کان به بهتر ڳاتي.
ٻين به مونکي ۽ پٺاڻيءَ کي ڳاتو. پر جڏهن موتيءَ
منهنجو گيت: ”رابيل رت، مايا نگر، تنهنجي ڳليءَ جون
ڳالهڙيون“ ڳائي رهيو هو ته سڀ ماڻ ۾ اچي ويا ها، ڄڻ
ڪاٺي گذري ويل دنيا اکين جي سامهون اچي وئي هين.

ان محفل ۾ مسلمان ساوندا ۽ ڪجهه پاڪستاني دوست
به شامل هيا ۽ سڀئي سنڌيت جي جذبي سان سرشار ها.
شارجا ۾ هڪ مسلمان دوست جي گهر دعوت ٿي ۽ مرزا
قليچ بيگ جي خاندان مان آهي. اتي به موتي ۽ ڪلا موهن
۽ روپ ۽ ٻيا دوست اسان سان گڏ هيا. سڀ پيئر ۽

وسڪي پي رهيا هاءِ مونڪي شعر ٻڌائڻ تي آماده ڪيائون (اڳي ته مون ڪي سڄو شعر ياد هوندو هو ۽ فرمائش ٿيندي هئي ته يڪدم ٻڌائيندو هوس پر هاڻي ته ڪوئي مجبور ڪندو آهي ته ڪتاب تان پڙهندو آهيان، مون اڃا شعر شروع مس ڪيو ته آواز ڄڻ نابري واري ۽ مون موتي ڪي چيو ”مان شاعري پاڻي ۽ جي گلاس تي نه ٿو ڪرڻ چاهيان، مونڪي هڪ بيٽر جو گلاس ڀري ڏي.“

موتي ۽ جي گهران مون اُتم ۽ سُنڌري ۽ ڪي بمبئي ۽ فون ڪيو. جڏهن زرينا سُنڌري ۽ سان ڳالهائيو پئي ته هن بي چيني ۽ سان پڇيو. ”ڪڏهن ٿا اچو؟ ڪڏهن ٿا اچو؟“ جنهن تي زرينا هن ڪي مايوس ڪندڙ جواب ڏنو ”پيڻ، جڏهن داڻو پاڻي لکيل هوندو.“

سال کانپوءِ جڏهن اسان هندستان وياسين ته پويان ۱۵ ڏينهن ته رهندا به سُنڌري ۽ اُتم جي گهر کان ٿوري پنڌ تي ناڪر چاولا جي گهر هياسين پر ٻنهي مهينن ۾ رڳو ٻه ڀيرا هنن سان سندن گهر ۾ ماني ۽ تي ڪچهري ڪئي سين ۽ هڪ ڀيرو هو مون وٽ هو ٽل ۾ ماني ۽ تي آيا ها. مهاراشٽر آئي-وي اسٽيشن تي جڏهن منهنجو اُتم انٽرويو ٿي ورتو ته سُنڌري سامهون ويئي هئي ۽ مرڪي رهي هئي، انهي ۽ انٽرويو جو انتظام هن جي ڌيءَ آشا ڪيو هيو، جا بئنڪ ۾ ملازم آهي ۽ خريداري ۽ لاءِ اسان سان هڪ ڏينهن گڏ هئي ۽ منهنجي چيچ ”اڙي چنڊ، اڙي چنڊ“ سڀون ۽ جي شيخ اياز نمبر جي مهورت تي ڏاڍي محويت سان ڳاتي هيائين، جنهنجو ڪيسيت ابراهيم جويو ڪٿي آيو

هو ريڊيو تي انٽرويو جي ٻي ڏينهن تي اسان کي ناڪر ڇاولا جي گهر مان صبح جو نائين بجي نڪرڻو هو ته اُٿم ۽ سنڌري مون سان موڪلائڻ آيا. سامان هيٺ لهي رهيو هو. ته زرينا، سنڌري، پارو ڇاولا ۽ اُٿم اڳ ۾ هيٺ لهي ويا. مان گوڏن جي سور سبب آهستي لهي رهيو هوس. جڏهن هيٺ پهتس ته سنڌري ڪانه هئي. زرينا چيو ته اُٿم ڏاڍو زور ڀريو هوس ته ايترو پور تي تون به هل، ڇو ته اسان وٽ ئي گاڏيون هيون ۽ ڪافي جاءِ هئي پر هن چيو ته ڪنهن ساهيڙيءَ ڏانهن وڃڻو آهي ۽ ايتريءَ تڪڙ ۾ هئي جو منهنجي لهڻ تائين به نه ترسي. ڇا اسان هن زندگيءَ ۾ ٻي پيري ملي سگهنداسين؟ يا اهو آخري دفعو هو؟

دٻئي ۾ اڳين دوستن جي پنهنجائپ ڏسي مان ٻي سال بمبئيءَ، پوني، لوناوا، گوا، جئپور ۽ الهاس نگر زرينا سان گڏجي ويو هوس. موتي ۽ ڪلا دٻئي مان آيا ها. موتي جي وڃڻ کانپوءِ ڪلا پنهنجي پٽ هريڪانت جي فليٽ ۾ رهيل هئي جو خود به هڪ تمام سٺو شاعر آهي ۽ هن به پيرا منهنجي ۽ زرينا جي دغوت ڪئي هئي. جڏهن اسان موڪلايو ٿي ته ڪلا منهنجو هٿ نه ٿي ڇڏيو ۽ هن جون اکيون ڀرجي آيون هيون. اهو ڏسي گُني چيو هو ته ڪلا جي اکين ۾ وري مرچ پئجي ويا آهن.

ڪراچيءَ موٽي مون سفرنامي لاءِ نوٽ پئي ورتا ته ٽن مهينن ۾ چار پيرا هارڻ اٽڪ ٿي. انهن دل جي دؤرن جو پورو احوال مون پنهنجي نئين شاعريءَ جي ڪتاب ”ڪٿين ڪر موڙيا جڏهن“ ۾ لکيو آهي.

هي ڪتاب مون انگلنڊ وڃڻ کان اڳ لکيو هو، ان جو عنوان ”الوداعي گيت“ مائوسي گنجي عڪاسي ڪري رهيو آهي، پر مون ان وقت ائين سمجهيو هو ته مان سچ پچ هن رنگا رنگ دنيا کي الوداع ڪري رهيو آهيان جا مون روئيندي نه پئي ڇڏڻ چاهي، ڳائيندي پئي ڇڏڻ چاهي ۽ جيڪي گيت پنهنجي زندگيءَ ۾ پئي ڳائڻ چاهيا ۽ اڃان نه ڳاتا هئا سي به زندگيءَ لاءِ پڄاڻي رکيا هئا، پر قدرت کي منهنجي شاعريءَ سان ايترو عشق ٿي ويو هو جو ان مون کي ايتري توانائي ڏني جو نه رڳو مون ”اُڀر چنڊ“ پس پرين“ ۽ ”هينئڙو ڏاڙهو“ ۽ ”گل جڻ“ لکي ورتو پر تن مهينن ۾ چئن هارٽ ائڪٽ ڇڏي وڃ ۾ مون ”ڪتين ڪر موڙيا جڏهن“ بستري تي لپتي لکيو جنهن ۾ شاعري ئي رڳو پنج سؤ صفحن کان مٿي آهي.

جڏهن سهڻيءَ جو ”شيخ اياز نمبر جلد پهريون“ اڃان شايع نه ٿيو هو ته مون کان طارق اشرف نئين ڪتاب جي طلب ڪئي هئي. مون وٽ ته رڳو هي ڪتاب ”الوداعي گيت“ هيو، جنهن جو پيش لفظ به مون اڃان نه لکيو. اهو کيس شايع ڪرڻ لاءِ ڏنو پر ان جي طباعت ۾ ڪيئي چڪون رهجي ويون ڇو ته آخرين پروف مون نه ڏنا هيا. مون هي ڪتاب ٻيهر درست ڪيو آهي ۽ ان کي پڙهندي مون تي مائوسي گنجي ڪيفيت ڪڏهن به طاري نه ٿي آهي. ان ڪتاب ۾ مسرت ۽ رجائيت جي ڪيفيت آهي ته مان هيءَ دنيا پنهنجيءَ پورنتا تي رسي ڇڏيان ٿو، مان زندگيءَ ۾ ٿوري وقت لاءِ ڊاهو ڪيان ٿو ۽ تارن هيٺان

تنبو ڪوڙيان ٿو، ائين آهي ته رات جلدي گذري ويندي ۽
ڪجاوي جي ڪوٺ نيٺ ايندي، جنهن وقت مون هي
ڪتاب لکيو هو، تنهن وقت مون سمجهيو هو ته اها ڪوٺ
اچي وئي آهي ۽ هي گيت الوداعي آهن. ان وقت مون تنبو
۾ بتي وسائي ڇڏي هئي پر باڪ وري به هن ئي زندگيءَ
۾ ڦٽي آهي.

هن ڪتاب کانپوءِ لکيل ٽن ڪتابن ”اڀر چنڊ، پس
پرين“، ”هينئر وڌاڙهون ۽ گل جئن“ ۽ ”ڪتين ڪر موڙيا
جڏهن“ ۾ منهنجو شعر ائين آهي، جيئن اڃان ٽاڪ منجهند
آهي، پتڻ جو پويون پور نه آيو آهي ۽ اڃان سانجهي نه ٿي
آهي، في الحال ته مون الوداع کي الوداع ڪئي آهي، پر
ڪيئن چئجي! موت چور وانگر پهن تي ايندو آهي!

شيخ اياز

۱ آڪٽوبر ۱۹۹۱ع

ٿو گھنڊ وڃي، اڄ. وڃڻو آ،
 ڪنهن دور. انڌيريءَ دنيا ۾،
 پرپور سمندر گرجي ٿو،
 ڪنهن وسميءَ جهڙيءَ دنيا ۾. □

ڪوئي به نڪيتر ڪونه آهي،
 اونداهه اڪٽ لهرائي ٿي،
 ڪا ڪاري ڪويل ڪوڪاري،
 چڻ پورب پڇم گهاٽي ٿي. □□

□ وسميءَ - حيرت.
 □□ پورب پڇم - اوڀر اولهه.

ڪيڏانهن وڃان ٿو، ڇا ڄاڻان!
 ڪنهن جاءِ سفر هي ڪٿو آ؟
 ها، ڄاڻان ٿو ته اهي پاڻان،
 ڪي پل، پوئو ٿو ٿڌو آ.

ڪنهن سائي پٺ تي، ماڳ ڦڙا،
 پٺيهار ڏسي مان ڳائيندس؟
 ڇا آءُ ڪڏهن موٽي ايندس،
 يا اوندھ سان اوندھ ٿيندس؟

اچ مُنهنجي پويان پيڇي ۾،
 تقدير شڪاريءَ وانگر آ،
 من هرڻيءَ وانگر ڊوڙي ٿو،
 هي دنيا واريءَ وانگر آ.

جنهن وقت ستارا تڙڳن ٿا،
 □ (ڪا نيٺي جهيل هوا ۾ آ)
 ۽ پنڇي جهوٽا ڪائن ٿا،
 ۽ تن جي ننڊ فضا ۾ آ.

مان سوچان ٿو اڳتي چاهي،
 هي سڀنيو ٿو ڪيڏانهن وڃي؟
 مان ڇا آهيان؟ مان ڇو آهيان؟
 ۽ هر ڪو ٿو ڪيڏانهن وڃي؟

هر پاندي 'نانه' سمايو آ،
 هن پنڌه سوا پيو ڪجهه ناهي،
 ۽ ڪاري نند سڌائين آ،
 پيل تارن تائين ڪو ڪاهي.

هي پنڌه مگر، هي پنڌه مگر،
 هي ڇا آهي؟ هي ڇو آهي؟
 هي ۽ ڳالهه سڄهائي جو مون کي،
 ڇا هن نگرِي ۽ ڪو آهي؟

اچ رات پٽائيءَ جئن جاڳي،
 مان ٿيڙو اُپ اُپاريان ٿو،
 جنهن وقت ڪٿيون ڪر موڙن ٿيون،
 مان پنهنجو ماضي ساريان ٿو.

مان ڪجهه ٺاهيان، 'مان ڪجهه ٺاهيان،'
 هر وقت پيو آواز اچي،
 يا مان ئي سارا سر آهيان،
 تو جن سان پڙجي ساز اچي؟

جو ساز سدائين پيو وڃندو،
 ۽ گيت ازل جا ڳائيندو،
 جي آئون نه، اُن کي پيو راڳي،
 جاڳي اڌ رات وڄائيندو.

هن منهنجي رت جي ريلي ۾
 ۽ ڪي ڪول هيا سنڌال هيا
 ڪي آريا ڪي اڻ- آريه هئا
 جن روز پلايا پال هيا.

جن رت مان اُپري سرجيو هو
 جو سرجيو آ مون اڄ تائين
 (تون ڪنهن کي ڪنهن کي ڳوليندين
 ڇا ان کي سڙو ٿو پائين؟)

هو ڪير هيا، جن جي مُنهن تي،
 ٿي لهندي سِجَ گِلال هنيو؟
 هو ڪير هيا جن سانجهي ۽ جو،
 ٿي سر تي ميندي ۽ ٿال ڪنيو؟

ڪي گيت پراڻي پيڙا جا،
 هو مون ۾ اڄ ورجائن ٿا،
 ٿي جئن جئن جيون سانجهي ٿي،
 هو مون ۾ ور ور ڳائن ٿا.

”ڪو موت سدائين لاءِ نه آ،
 ”ها، هيءَ حياتي مرڻي آ،
 ”ان جيءَ-جياپي جي ليڪن،
 اڳتي پي ڪرڻي پرڻي آ.“

”ٿا گيت اچانڪ اُڀرن ڀر،
 ”ايڏو به اچانڪ ڪونه آهن،
 ”ڪو سرجڻهار نه آ جن ۾،
 ”ڪي پُرڪ نه اُڀري ڀر ساهن. □

”ڪي اونداهيون ڪي سوجهڙا،
 جي هن جيون ڪان اڳ ۾ ها،
 هي گيت انهن مان سهڙن ٿا،
 چڻ اڳ ئي سي رڳ رڳ ۾ ها!

ڪو گيت اڃانڪ ڪونه آهي،
 ٿو ڪيئن جڙي، سو ڪئن چڻجي!
 جا راه ابد جي آ، هيڏي،
 ٿي ڪيئن مڙي، سو ڪئن چڻجي!

مان تو کي سمجھڻ چاهيان ٿو،
تون ڇا آهين؟ تون ڇو آهين؟
ڇا مان تنهنجو پاڇو آهيان،
يا تون منهنجو پاڇو آهين؟

تون اگني ٿي، تون اندر ٿي،
تون اوشا بڻجي آيو آڻ،
تون راتڙيون ٿي جاڳيو آڻ،
تون ڇا ڇا بڻجي آيو آڻ!

مان تو کي چرخو چوريندي،
 چُپ چاپ پئي ورجايو آ،
 تون نام هئين بي نام هئين،
 پر مون تو کي ئي ڳايو آ.

تون سڀ ڪجهه آڻ، مان ڪئن ڄاڻان!
 يا ڪجهه آهين، مان ڪيئن چوان!
 مون روز تڪيا تنهنجا پاڻان،
 تون ڪجهه ٺاهين، مان ڪيئن چوان!

تون هر هر مُنهنجي نِهڪر مِ
 چڻ ڪائي هائوڪار هئين!
 تون ڪيڏي سڃَ وسائي آ
 تون ڪالم وسنءَ وڻڪار هئين!

جئن لهندو سورج پاڻيءَ تي،
 تئن مون ۾ تنهنجو ساڀو آ
 سو گيت انوڪو آهين تون،
 جو چوليءَ چوليءَ ڳايو آ.

چو مُنهنجا ٻول لکين پيو تون
 تون جو ٻوليءَ کان ڏور آهين؟
 چو اڀرين ٿو آواز جيان،
 ۽ مون ۾ گيت پيو ناهين؟

مون ڪوئي وس ڪيو ناهي،
 ٿا پاڻ اچن سڀ گيت اهي،
 جي تهنجي جيت جتائن ٿا،
 جڳ ليکي منهنجي جيت اهي.

هي مون ۾ ڪهڙي جوتي آ،
 ٿو جڳ پاسي انڌڪار رڳو؟
 جي ان ۾ گيت نه ٿا گونجن،
 ڪجهه ناهي هي سنسار رڳو.

جنهن وقت اُپهريون اڳل تي،
 ٿيون ڪانگڙيون پر ڦڙڪائن،
 من منهنجو ڪينجهر ڪنڌيءَ تي،
 ٻي پار وڃي ٿيون پهچائن.

مان ماضيءَ ۾ ئي جيئان ٿو،
ماضي جو مستقبل آهي،
سڙھ روز هوائون ڦوڪن ٿيون،
پر ڌارا ڪجهه به نه ٿي چاهي.

مان بيٺو روز بتي ٿي،
اوڙاه-افق ۾ گهوريان ٿو،
آ رات لٿي ٿي نند اچي،
مان پنهنجيون اکڙيون پوريان ٿو.

ٿو آڏي رات ڪبير اچي،
 ۽ مون سان گڏجي ڳائي ٿو،
 پو پنهنجا پنٿي ڳولي ٿو،
 ۽ مون کي پاڪر پائي ٿو.

مان هن جو هڪڙو ساٿي هان،
 جو اڄ تائين نه ٿڪو آهيان،
 ڇا مان ڄاڻان ٿو هن وانگر،
 مان ڇا آهيان، مان ڇو آهيان؟

من روز پرنډن سان اُڏري،
 تُو اُڏري دور ستارن ڏي،
 جنهن وقت وڃي تُو ڏينهن لهي،
 تُو پار وڃي تن پيارن ڏي.

جن آگ، مٿان هٿ سيڪيا ها،
 ۽ گڏجي پوءِ گداريا ها،
 ٿا پل پل تڏه ۾ ياد پون،
 هو وڇڙي پوءِ نه ڌاريا ها.

چا هيءُ وچوڙو ابدي آءِ
 چا ان جو انت نه ٿيڻو آءِ؟
 چا ڪيتو نام ڏنو ڪافي؟
 ٻيو ڪجهه به ڪئي جو ڏيڻو آءِ؟

مان پنهنجا پير ڪهاڙن سان،
 جنهن وقت ڪپي پڇتايان ٿو،
 ۽ ڏور ڏسان ٿو بيوس ٿي،
 تن لاءِ وري واجهايان ٿو.

جي ٻيهر مور نه ملنداءِ يا
هو ملڻا آهن راهن ۾؟
في الحال رڳو افسوس سواءِ
ڇا آهي منهنجي آهن ۾؟

جو لکڻو آھ لکي وٺ اچ،
 ڪنھن ڄاتو آھ سياڻي ڪي؟
 جو پل پل آھ مھانگو آ،
 ٿيون سنستو سمجھ نہ ھاڻي ڪي.

جي ڪو بہ صدين سان سودو آ،
 ھن وقت تہ ڪرڻو آ تو ڪي،
 ٻيو ڏينھن تہ ناھي ڪنھن بہ ڏنو،
 ٻي ڏينھن تہ مرڻو آ تو ڪي.

جا آڱ ازل جي آ. تو ۾
 سا ڪلهه جئن ٻار ته جڳ جرڪي،
 اوندهه ۾ ناهي پار پتو،
 تون جوت جيار ته جڳ جرڪي.

تون راڳي آهين راڳ ڇڏي،
 ڪو چئن ڪڏهن به نه پائيندين،
 تون ڪٿ ته ڪلهي تي ڪينر کي،
 تون دنيا کي دڳ لائيندين.

هي راڳ به ڪوئي رستو آ،
جو ڏور ڪٿي ٿو ماڳ مٿان،
هي ساز امرتا پائيندا،
جي سر ڏيندين تون راڳ مٿان.

ها، سَنجها گهاٽن جهنگن ۾،
 نڪي روشنيون ڦهلائي ٿي،
 ۽ هر ڪو مارڳ ڳولي ٿو،
 ۽ اڳ جئن ڌرتي ڳائي ٿي.

پر هيءُ به مڃ، ٿي رات ڪٿي،
 ۽ باڪ ڦٽي جو ٽارين کي،
 ٿا تيز ڪهاڙا جيئن مڇين، □
 ۽ وار ڪرين ويچارين تي.

تو قوئھڙو لھڪار ڏئي،
 وڻ ويٺس بسنتي پائن ٿا،
 ۽ ماڻهو ايندڙ قولن ۽
 چڻ وڪ وڪ تي واجهائڻ ٿا.

ٿو چاهيان خوشبوءَ سنگ وِجان،
 پر ڪيسين سو ته نه ڄاڻان ٿو،
 ٿو آئون گلن جا رنگ ڏسان،
 ڇا تن جو پنڌ سڃاڻان ٿو؟

آڪاش مٿان جا آڱ آهي،
 ٿا تنهن جا شعلا دور وڃن،
 ڇا خوشبو تنهن کي پهچي ٿي؟
 ڇا ان تائين ٿا رنگ پڄن؟

ڇا منهنجو لنگه اتان ٿيندو؟
 ڇا ڪوئي شعلو ٿي ويندس؟
 تو لاءِ شفق جي رنگ جيان
 يا ڪوئي پاڇو ٿي ويندس؟

يا تو ليءِ ڪوئي خوشبوءِ جو،
 مان رمتو جهونڪو ٿي ويندس؟
 يا اڌري لال ليارِ مٿان،
 ڪو سبز پرندو ٿي ويندس؟

مون گيت گهڻي ڌرتيءَ ڄام
 ڳاتا پراچ مان وڃڻو هان،
 ڪيڏانهن؟ اهو ته نه ڄاڻان ٿو،
 هي ڄاڻان ٿو ڪان وڃڻو هان.

تو پيار ڏئي، اقرار گهريو،
 تون مون کي ڪونه ڇڏي ويندين،
 هيءَ ڌرتي ڪيڏي پياري آ،
 تون ڪهڙي لوءِ لڏي ويندين!

هر روز گلن تي شبنم بهام
 تي موني ميڙي باڪ اچي
 دس جهڙ ڦڙ جهڙ ڦڙ لاتي آ
 تو لاءِ وري ويساڪ اچي

مان تو کي ڪهڙي ورندي ڏيان
 چپ چاپ پريان تو ساڻ ٿڌو
 مون جيون ڀرم ڪونه ڏنو
 آڇ وانگر ويساڻ ٿڌو

مان ور ور تو ڏي گهوريان تو،
 ۽ سوچيان ٿو ڪنهن وقت ملون،
 يا ڪونه ملون مان ڇا ڄاڻان!
 جي نيري ٺپ ۾ دور تلوڻ.

ڊگ ويندي ڪيڪر ٿيندي، يا
 هڪ ٻئي لاءِ ڌاريا هوندا سين؟
 يا ڪائي جوت نه رهڻي آ،
 ٻئي اوندهه واريا هوندا سين؟

هي چپ- اڱر لهسائن ٿا،
 جنهن وقت چمي تو کي سرتي!
 مان سوچان ٿو ڪنهن وقت اهي،
 رک هوندا، ٿي ويندا ڌرتي.

جئن جهونجهڪڙي جو جاڳي تون،
 مون ڏانهن ڏسي شرمائين ٿي،
 ۽ پنهنجون ٻانهون ڪولين ٿي،
 ۽ مون کي پاڪر پائين ٿي.

ٿو آئون ڏسان تن تارن ڏي،
 جي آهن دور ڦڪيرا ڪجھ،
 ۽ اپ جي نيري ساگر ۾،
 جي ترندا باقي ويرا ڪجھ.

ڇا تون مان ان جوت نگر ۾،
 ڏاڍو دور ستارن وانگر،
 چمڪي غائب ٿي وينداسين،
 تر بر تي وسڪارن وانگر؟

طوفانِ وسائي شمعِ جڏهن،
 چوڌاري اوندھ ٿي ويندي؟
 يا هن جيون جي وٽ ڪامي،
 ٻي ڪائي جوتِ جلائيندي؟

هاڻ ڄاڻ نه آهي مون کي ڪا،
 پر آئون رڳو هي ڄاڻان ٿو،
 تُو رستو ڏاڍو ڏور وڃي،
 ڪو سونهون ڪونه سڃاڻان ٿو

ها، ڪنهن کي ڪجهه معلوم نه آ،
 ڪي ڪيئن چون، ڪي ڪيئن چون،
 ٿا گيان ڏين ڪيڏا نه گڻي!
 پر ڀو به پلئ ڪي ڪين پون.

ڌرتيءَ کان دور ستارن ۾،
 جهن وقت اڪيلا ڪهنداسين،
 ڇا تون مان ايڏيءَ اوندهه ۾،
 هڪ پئي ڪي ڳولي لهنداسين؟

دل تيز پرندي وانگر آ،
 هڪ ٿاريءَ کان پي ٿاريءَ تي،
 پوءِ دور ستارن تي پهچي،
 ٿي اڌري دنيا ساريءَ تي.

دل تيز پرندي وانگر آ،
 تون اُن جا پر کوهي سگهندين؟
 ڪنهن پچري ۾ ان کي پالي،
 ڪنهن چوڳي تي موهي سگهندين؟

دل تيز ٿيڻ ٻرندي وانگر آ،
تي اڏري دؤر زمائن ڏي،
ڇڪوٽ ورائي هيٺ ڏسي،
ڇا شهرن ڇا ويرانن ڏي!

دل تيز ٻرندي وانگر آ،
تا پنڪ گهٽائڻ ۾ گونجن،
پروازُ نظر ۾ ناھ اُن جو،
تا گيت فضاڻن ۾ گونجن.

دل روز اُهي ورجائي ٿي،
 جي گيت امرتا پائن ٿا،
 جي ورکا ڪن ٿا واريءَ تي،
 وڻ سانوڻ مڙ جهولائن ٿا.

تو ڪڙڪي سر تي موت جڏهن،
 ڄڻ هر ڪوئي دل هاري تو،
 ڪو چپ چپ ڳوڙها تو ڳاڙي،
 ڪو منتر چاري اُچاري تو:

ڪو واجه وجهي تو ماضيءَ ۾،
 ڪو مستقبل کي تازي تو،
 جو مستقبل هن جو ناهي،
 هو چاليءَ ڳوڙها ڳاڙي تو؟

هو، پُشتيون ڇڏي ڏيوان ڏيکي ۽
 ٿڌو ريجيلس ڪاڙو ڇڏي ڪري ۽
 (پڇاڻهو ۽ امڻي ۽ ڇڏي پڻهين ۽
 جا ٿڌي ڏي. اوڀو مل ڪاڙو ڪري ۽

هاڻ ٿاڻ ۽ وڃي ڏي ڏي ڏي ڏي ڏي
 پر ڪا ٿڌي ڏي ڏي ڏي ڏي ڏي ڏي
 ڏي ڏي ڏي ڏي ڏي ڏي ڏي ڏي
 ڪنهن ڏي ڏي ڏي ڏي ڏي ڏي ڏي

ڪنهن اڻڄاتل ڀتار جيان ڀڳوڙي،
 ٿيون موان ڪي ڳيت هڏائين ٿو،
 ٿون ڪيڏي اُڻ ٿا اهو ڄڻ
 اڻهڻ لفظن منجهه لڪائين ٿو!

ڇا ٿون هتي ڇاڻڻ ڇاهين ٿو،
 ٿين آڃا آهين، ٿون ڇو آهين؟
 آڃا سڀا ۾ رتو ڇڏي آهي، ڇا؟
 ٿو ڇي ٿون ڦڙ ٿي ڇو آهين؟

تو کي تڙ پکيئڙن وانگر پيو
 ڪونه آهي پر پرواز آهي
 چڻ چنڊ به تو کان دور نه آ
 ان تي ته چيو آ ڪنهن ڏاهي.

”تون گرجه الڳ آهين پوءِ پيءُ
 ”تو م سارو سٺسار آهي“
 ”ڏس چنڊ لڏي تو لهڻ م“
 ”پوءِ هو ڌريا کان ڌار آهي.“

ڪنهن رنگبرنگي ڪانچ منجهان،
 چڻ مون ڪا سيڙهي جوڙي آ،
 ۽ تارن تائين پهتو هان،
 ۽ وڪ ڪٽين تي ڪوڙي آ.

اٿن دور وڃي هن ڌرتيءَ کان،
 مان ان کي ڪيڏو ساريان ٿو!
 ٿي ڪيڏي سار- سڳند اچي،
 سرهاڻ- سمرتيون ٻاريان ٿو! □

هي مندر ڪڍو سو نو؟
 هون ڇو داسيون هن ڌرتي ۽ جون،
 تولاچ پرتن جا ناچ ڏسان،
 ۽ پانهون مان هر سرتي ۽ جون.

جن نرت ڪلا سان پايو هي،
 ڪلم منهنجو من ڪر ماڻو هو،
 ۽ سر سوتي ۽ جي سنگ رهي،
 ڪلم جن وينا تي ڪايو هو.

هيا ۾ مندر لاءِ ڪا ڏو-منو، شور ۽ آڳاٽو
 ڪيڏانهن ريوڻي هڻي ڏيولڊاسي؟
 هن روشن ۽ جلي مڃهن لفس ۾
 چڻ ڪوئي ڏسڻ تي ڪو ساسي!

يا اڳتي پي سُنڊرتا آ،
 ٿا جنهن ۾ سهسين ناچ ٿين،
 (هت ڪي به ته موٽي ڪونه آيا،
 جي ڏورانهين جو ڏس ڏين!)

هِي تَرَت - ڪَلا جا موهي ٿِي،
مَن ڇاهِي تو اڳتي به هجي،
ڪو ناچ هوا ۾ تارن جو،
بي دنيا جي دڳ تي به هجي.

ٿي شمعدان ۾ شمع پري،
 ۽ عڪس پوي آئيني ۾،
 ڇا سمجھ سوچ کان آھ پري،
 سا ڳالھ اچي ٿي سيني ۾

ڇا مان به ائين ئي عڪس آھيان،
 ۽ عڪس اڏامي وڃڻو آ؟
 ۽ رات وھامي وڃڻي آ؟
 ۽ سڀ ڪجهه ڪامي وڃڻو آ؟

ڇا محفل مگر ڇا ڪلام مڪري؟
 ڪنهن وقت اڃانڪ شمع جعلي؟
 پيپ رهائيلون پنهنجون مڙتلي،
 اڪ رپوئ ڪيڙي رويي هالي؟

ڪي به آوند ڪه آهي نالو ڪل به
 آجهن ڪه پڙهي هي محفل؟
 يا پي پي شمع پي پي پڙهي؟
 هڪ محفل رهي ڪه ڪه پي پي محفل؟

هي ٻوڪيتريءَ ۾ ڪي ڪي آڏاڻو آڏو
 توڙي ان ڏٺي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي
 توڙي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي
 ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي

توڙي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي
 آڏو ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي
 هن ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي
 آڏو ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي ڪي

سا باڪ ڦٽي آهي ته سهين،
 ٿي جڳ تان ڪاري رات وڃي،
 اڄ هت دعا لئ اُڀرن ٿا،
 شل هيڏي ساري رات وڃي!

جنهن سڀ کي گهرا گهاو ڏنا،
 جنهن راڱا ڪيئي سال ڪيا،
 ۽ پنهنجن جڙ تو ناتن سان،
 جنهن پيدا سو جنجال ڪيا.

سا ڪاري رات وڃي پيئي؟
 ڪُجه اُن ۾ رپڪون آهن ڄڻ،
 هي ڪينر هڪ آڏاڻو آ،
 ۽ نڪتيون تارون آهن ڄڻ!

ڪو ڪيئن ڇو ٿي ٿو ڪو ڪيئن ڇو ٿي
 ٻيو ڇا ٿي ٿو ٿي ٿو ٿي ٿو ٿي
 ٻيو ڇا ٿي ٿو ٿي ٿو ٿي ٿو ٿي
 ٻيو ڇا ٿي ٿو ٿي ٿو ٿي ٿو ٿي

هي جيون پن تي ماڪ جيان،
 چڻ جهونجهڪڙي ۾ جهلڪي ٿو،
 جي سج اُڀري ته اُڏمي ٿو،
 ۽ واٽ لڳي جي، چلڪي ٿو.

تون ان جي لاءِ اُداس آهين،
 ڪجهه وقت حياتي آه رهي،
 جئن اُس ۾ اُڌري ماڪَ ڦڙو
 تنهن ويندين تون ڪيڏانهن ڪهي؟

جو دم آهين ڪجهه ڪو ملتا،
 تون ڦهلائي اوسي پاسي،
 جي راهِ زمين نه برو ٺاهي،
 چؤطرف هزارين گل واسي.

هن دنيا ۾ سڀ ڪجهه پيارا،
بس، چئن گهڙين جو واس آهي،
ڪئن چئجي اڳتي آهي ڇا؟
ڪئن چئجي ڪجهه به اناس آهي!

ڇڻ ته پيري ۽ جواني ئي فقط
زندگيءَ جو آخرين آھن تضاد!
وار منهنجا ٿا اڃا ٿيندا وڃن،
عمر تي ڪوئي نه آھي اعتماد.

ڪيترا اُن ۾ اڃا ڳاڙھا گُلاب،
ڏينھن جو تقدير جئن آيا ويا،
زندگيءَ جي شام ۾ پيلا گُلاب،
سي به ڪنھن تصوير جئن آيا ويا.

مان پڄان تو هي مصور ڪير آ؟
 نقش جو ڊاهي، پڇاڙي تو هڻي؟
 ڇا اهي پُرزا اُڏامي ٿا- وڃن؟
 يا اهي تو ڏيان سان ٻيهر ڪڍي؟

ڇا وري تصوير ٿي ڪائي نهي؟
 ۽ اچن، ڳاڙهن گلابن کي ڪڍي؟
 ڏينهن ٻيهر شام بڻجي ٿو لهي،
 ۽ وري پيلن گلابن کي ڪڍي؟

آھ ھر ڪوئي فنا جي ڏاڻ ۾
 ڪنهن به پاڻو موت کان ٺاهي ڦرائ
 ها، مگر هن زندگيءَ جي انت ۾
 آھ ڇو بي زندگيءَ جو انتظار؟

گيت پنهنجا ٿا ستارن سان ملن،

ڪيئن چئجي!

ڪيئن چئجي!

منزلون ٿيون انتظارن سان ملن

ڪيئن چئجي!

ڪيئن چئجي!

ٿا اچن هن زندگيءَ ۾ سو بهار

نيٺ گذري ٿا سيارن سان ملن،

سچ آهي،

سچ آهي،

قافلا ڍڪجي وڃن ٿا گرد ۾،
 ڪا گهڙي گهوڙي سوار سان ملن،
 سَچُ آهي،
 سَچُ آهي،

ڇا ملاقاتون وري ٿينديون ڪڏهن؟
 ڪير ڄاڻي؟
 ڪير ڄاڻي؟
 ڇانڊني راتيون وري اينديون ڪڏهن؟
 ڪير ڄاڻي؟
 ڪير ڄاڻي؟

جيستائين دم هلي ٿو، آهيان،
 ڀو نه ڄاڻان،
 ڀو نه ڄاڻان،
 ڪيستائين هان هتي، مان چاهيان،
 سو نه ڄاڻان!
 سو نه ڄاڻان!
 بيڪران جو بحر آهي ڪائنات،
 ڪنهن نه ڄاتو!
 ڪنهن نه ڄاتو!
 بحر ۾ جوڳڏو آهي حيات،
 ڪنهن نه ڄاتو!
 ڪنهن نه ڄاتو!

عمر گڏري سوچ ۾ ۽ لوچ ۾،
 ڪئن به گڏري، نيٺ گڏري ئي وئي،
 آسمان جي رهڙو ٿي پنڌ ۾،
 يا زمين تي هيٺ، گڏري ئي وئي.

خواب وانگر ٿي لڳي ڄڻ هر گهڙي،
 جي حقيقت آه ڪا، هي خواب آ،
 جي ڏسڻ آهي، اڳ سوچين نه آ،
 جڏهن نديءَ جي سِير ۾ مهتاب آ.

ياد پڻ تڻهنجي سهارو ڪونه آ!
 ياد ڪائي آ ته آهي چار ڏينهن
 زندگيءَ جو دُڪُ آ يا سُڪُ آ
 زندگيءَ سان تون ناهي چار ڏينهن.

آه وڃڻو دور، جڻ ڪوئي سفر،
 پنڌ منهنجي جو ڪري تون انتظارُ
 ۽ ازل ڪورِيئڙي وانگر اُٿي،
 دور ڦهلائي ڇڏيو ڪو آه چار!

يا هتي ئي موٽو آهي ڪٿي؟
 نپ وساري زندگيءَ جون ڳالهڙيون؟
 راه ويندي اوچتو تو کي ڏسي،
 ڇا چئي سگهندس ته آهين ڪير تون؟

□ گؤڊول، گايون ٿيون اچن،
 ڪيئي گولا ساٿ ۾،
 جي ڏينهن جو گوپيون نچيون،
 تن جا حوالا ساٿ ۾.

هو راتڙي تارن پري،
 تمار پيالي جيئن آ،
 اوندھ وڃي ٿي دور جا،
 تنهنجي ازالِي جيئن آ.

□ گؤڊول- ڌوڙ جا گايون ويندي اڏائينديون آهن.

(سانجهي ٿاڻو)

مان واراڻون ڏينهن جون،
 واريان به ڇا، ساريان به ڇا؟
 خالي لڳي ٿو جام هي،
 پيئڻ به ڇا، هاريان به ڇا؟

۲

سوچان پيو هي سڀ عبث،
 مون کي لڳي ٿو داستان!
 آ سر انهيءَ سوداءِ ۾،
 آهي ڪٿي سو آستان.

جنهن لاءِ مان اوچو رهي،
ايڏي نمرتا آهيان،
هاڻ اڄ به مون ڄاتو نه آ،
ڇو آهيان، ڇا آهيان!

هي شبنمي راتيون وري،
 اينديون ڪڏهن؟
 اينديون ڪڏهن؟
 هي ڪويلين لاتيون وري،
 اينديون ڪڏهن؟
 اينديون ڪڏهن؟
 جوڀن گهڻائون ٿي ويو،
 چڻ ڪجهه نه هو!
 چڻ ڪجهه نه هو!

سڀ خواب جئن گڏري ويو،
ڇڻ ڪجهه نه هو!
ڇڻ ڪجهه نه هو!
مان ڇا ڪويتا ٿو لکان،
مان ڪير هان؟
مان ڪير هان؟
ڇا تون نه مان آهي اڃان،
مان ڪير هان؟
مان ڪير هان؟

ٿا اُپَ جا تارا پُچن،
 ڇا ٿو لکي؟
 ڇا ٿو لکي؟
 ٿا چنڊ جا چارا پُچن،
 ڇا ٿو لکي؟
 ڇا ٿو لکي؟
 مان مان نه هان تن کان سواءِ،
 مان گيت هان،
 مان گيت هان،
 چڻ چُپَ منهنجو موت آ،
 مان گيت هان،
 مان گيت هان،

جيڏانهن منهنجو پنڌ ڪو
 واپس اُتان آيو نه آ
 هن پار جو هن پار ڪنهن
 پيغام پهچايو نه آ.

ظاهر ته اوندھ ٿي لڳي،
 ڪا روشني اڳتي نه آ
 ڄڻ موت آهي خاتمو،
 ڪا زندگي اڳتي نه آ.

ان ڳاله هوندي ٻو به دل،
 ڪنهن جوتِ کي ڳولي پئي،
 اڳتي ضروري آه ڪجه،
 دل ان طرح ٻولي پئي.

دم دم دمامو موت جو،
 تو چؤطرف توڙي وڃي،
 رابيل نٿندا ٿا رهن،
 ٿي دل نه دنيا تان ڪڇي.

ٿي عُمر مون کي آچيا،
پل پل گلن جا ٽوڪرا،
هي الوداعي گيت تون،
سمجھي نه سگھندين ڇوڪرا!

مون ديس واسين کي چيو،
هن ديس کي ڦيرائجي،
هر حق، هر انصاف ليءَ،
جوڪا ڪٿي پي ڳائجي.

۽ پنڌ ۾ جيڪي پهڻ،
 حائل ٿين سي پورجن،
 زنجير جي جهنگار تي،
 ڪي چنگ اهڙا چورجن.

قيدي اُٿي يلغار ڪن،
 چؤطرف ديوارون ٿڌن،
 ۽ گنگرا هن ڪوٽ جا،
 ڪنهن زلزي وانگر لڏن.

هن وقت پر مون کي اچي،
آ فکر گهيري ۾ وتو،
اڳتي ته مان آزاد هان،
پر انت جو ناهي پتو.

’کيڏانهن؟‘ جي آواز ڄا،
هر جاءِ تي سر ٿا وڃن،
هن زندگيءَ جي قيد مان،
کيڏانهن سڀئي ٿا پڃن؟

گر امن کائي آشتي،
 جنگ و جدل کان پوءِ آ؟
 ڪو ديس ماڻهو ليءِ نئون،
 چولي بدل کان پوءِ به آ؟

زندگيءَ تي اعتبار

ڪونه آهي،

ڪونه آهي،

موت سان ڪوئي به پيار

ڪونه آهي،

ڪونه آهي،

ننڍ ايندي يا نه ايندي، ڪئن چوان؟

چنڊ جهڙو ڪونه به يار

ڪونه آهي،

ڪونه آهي،

گُل تڙي پوندا وري پر سال جئن،
 هام مگر مون ليءَ بهار،
 ڪونه آهي،
 ڪونه آهي،
 تون به آهين ڪيترو مون کان پري!
 پوءِ به من چڻ بيقرار،
 ڪونه آهي،
 ڪونه آهي،

ٿي ندي وهندي رهي،
مان ڪويتا ٿو لکان!
سمنڊ ڏي ڪهندي رهي،
مان ڪويتا ٿو لکان!
آ گهٽيءَ ۾ چنڊ، پويون پهر آ،
ننڊ ۾ خاموش سارو شهر آ،
مان ڪويتا ٿو لکان!
ڪارِ ڪاٺي ٿي وڃي رستي مٿان،
دور تائين سا دريءَ مان ٿو ڏسان،
مان ڪويتا ٿو لکان!

ڏينهن جا دُڪ سُڪ پُلائي رات جو،
ڪيئن چئجي ڇو الائي رات جو،
مان ڪويتا ٿو لکان!
تي پرھ لهندي رهي،
مان ڪويتا ٿو لکان!
تي ندي وهندي رهي،
مان ڪويتا ٿو لکان!

شام جو ٿا پوئجن سورج مُڪي،
ڏينهن گُڏري ٿو وڃي.
رات چانئي ٿي، سَڪي توڙي ڏڪي،
ڏينهن گُڏري ٿو وڃي.
وقت گُڏري ٿو وڃي، ساري ڄمار،
تيز گُڏري ٿي وڃي،
ڪنهن پُرندي جئن اُنهيءَ جي آ اُڌار،
تيز گُڏري ٿي وڃي،
ڪي سفر کي طئي ڪري ويا تير جان،
چو؟ نه ڄاڻان ٿو اڃان؟

هوريان پر ڪي وڃن ٿا پونءِ تان،
 چو؟ نه ڄاڻان ٿو اڃان؟
 ڇا اڳي ڪا رت آهي ڪئن چوان!
 ڪئن چوان او ڪئن چوان!
 ڇا پيو ڪو ٺاه ٺاهي؟ ڪئن چوان!
 ڪئن چوان او ڪئن چوان!
 يا رڳو سڀ اتفاقي آ هتي؟
 ڪجهه ته چو، تون ڪجهه ته چو!
 سڀ فنا آ، ڪجهه نه باقي آ هتي،
 ڪجهه ته چو، تون ڪجهه ته چو!

ٿي اچي ڪائي صدا،
 موت چاهي؟
 موت چاهي؟
 جڻ پڄي پيئي هوا
 موت چاهي؟
 موت چاهي؟
 آدمي ڪيڏا مڃا اوڻي اڏي،
 هڪ گهڙي اهڙي اچي ٿي، تو لڏي،
 موت چاهي؟
 زاهي ٻڌلجي ويو هر ڪاروان،
 ڪو نه پاتو ڪنهن به منزل جو نشان،
 موت چاهي؟

ڇانو جنهنجيءَ هيٺ دل بهلائجي،
 ٻج ڏئي ٿو وٺ ڪڏهن مرجھائجي،
 موت چاهي؟

انت چاهي؟ انت چاهي؟ ڪو چوي!
 نيٺ هت ڇا ٿو ٺاهي؟ ڪو چوي!
 موت چاهي؟

فڪر ۾ ساري فضا آ موت چاهي؟
 گونج ۾ ارض ۽ سما آ موت چاهي؟
 موت چاهي؟

موت چاهي؟

موت چاهي؟

چا ستارن جا چپر،
بند ٿي ويندا ڪڏهن،
ختم ٿي شام و سحر،
ڪنهن گهڙي ويندا ڪڏهن؟
ڪير هوندو جو تڏهن،
بيوقوفن کي چوي،
زندگيءَ جو شيشه گهر،
هيئن ٽڙڪي ٿو پوي.

”انڌ جي گهوڙي مٿان،
 سڀ ٿيا آهينو سوان
 ٿو ڪري ڪنهن گڏ ۾،
 موت سڀ جو انتظار
 ”سمجھ جي ڪائي اٿو
 موت کان پاسي رهو
 ”جي جياپو چاهيو
 ”جيئو! هڪ ٻئي کي سهو“

ٿو ٻڌي ڪوئي جهاز
 جئن سمندر ۾ جڏهن.
 ٿيون ڪناري تي وڃن،
 روئينديون ڇوليون تڏهن،
 پارڙا جنهن جاءِ تي،
 ٿا رچائن رانديون،
 ٿي وڃن ٿيون ٽهڪڙا،
 نينگريون جي وانديون.
 ٿو جهان اڳ جئن هلي،
 ۽ نه پاڪاري ٻڌو

جو تَري ۾ سَمندَ جي،
 هيئنڙو هاري ٻڌو.
 موت توڙي زندگي،
 هڪ حقيقت آ اٿل،
 تون هلي جيسين سگهين
 زندگيءَ جي ساٿِ هَل!

شِلا تين تيون آگ جا
 منهنجيون جڏهن پاسريون،
 هڪ گيت منهنجي هانو کي
 ٻاهر اچي ٿو چيريون.
 آهي ازل جي آگ ڪا
 هي گيت جنهنجي آڇي،
 ايندو نه تنهنجي سمجھ ۾
 ڪئن زندگي اُن سان نڀي.
 ڪاٿا ڪڏهن هو پارسي،
 جئن آگ جا چوندا هئا

اڌ رات جو مان ٽنڊ مان،
جاڳي لکان ٿو گيت هيءُ،
تي زندگي مُرڪي اڃان،
چڻ موت تي آ جيت هيءُ!

مون هن صديءَ جي ساه ڪي،
قابو رکيو آ مٺ ۾،
ڏس، هيءُ صدي گذري پئي،
هر سال ڪيڏي جڻ ۾!

مون آمن جي پيغام سان،
 تو ڏانهن گانڌيءَ جئن اچي،
 اڄ آچيو آ ماڻهپو،
 هر ڳاله تو سان ڪئي سچي،

”ڪنهن رڍ وانگر تون هئين،
 ”ڪيئي ورهيه اڳ ديس ۾،
 ”ٿو اڄ ته ٻي ڪا ڏک ڏين
 ”ڪنهن واڳه واري ويس ۾.“

”ان کان اڳي جو کير ٿر،
”مورچو بڻجي رهان،
”تو صدق سان تو کي چوان،
”پل تون به ره، مان پي رهان.“

مشعل چڙي ٿو مان وڃان،
 ور ور اُهاڻي ٻارجو،
 ٻيڙي چڙي جا ٻار م،
 سا توڙ تائين تارجو.

مون آس جنهن جي نانو مان،
 يارو! ڀلي ناهي اڃا،
 سو آه مستقبل پري،
 پر ساڻ سان آهي اڃا.

پر جي مَران مان پنڌ ۾
 (ڪيئي اوڀرا ٿا وڃن)
 تيڏانهن وڌجو ساڻيو!
 جيڏانهن پيرا ٿا وڃن.

ٿو مان اڃان تائين وڌان،
 آزادگيءَ جي راه ۾،
 پر موت مون لاءِ ٿو اچي،
 اڄ زندگيءَ جي راه ۾.

ڌرتيءَ جتي مان پورجان،
 تنهن تي نمن جي چانو ۾،
 آزادگيءَ جا پيئڻجو،
 ڪجهه جامَ منهنجي نانو ۾!

ٿي اچي، ٿي اچي،
 ساھ تي سا گھڙي،
 ڏس، ته ماڪيءَ جيان،
 چڪ ته وه کان ڪڙي.

لوڪ مان ڪو لڏي،
 ٿو سدائين وڃي،
 ستارا ٽپي،
 عرش تائين وڃي.

آنء آهيان هتي،
 زندگانيء جيان،
 گم نه ٿيندس پرين،
 عمرِ قانيء جيان!

آئون رابيل تي،
 ماڪ تي مهڪندس،
 جئن پرھ جا پڪي،
 آنء تئن چھڪندس.

گيت جي گونج ۾،
 آئون هوندس هتي،
 چنڊ ڍوري مٿان،
 سڄ جڻ ريت تي.

آئون جو سنڌ هان،
 آئون جو کير ٿر،
 ڪونه ويندس ڇڏي،
 عرش ڏي هيءُ گهر.

عرش هي فرش آ
 چڻ ته هر دُڪ سان،
 ڏو به ان جاءِ تي،
 ٿو وڻي بڪَ سان.

چڻ وجهي رات جو،
 لاند ۾ ليئڙو
 صبح جو ٿو وڃان،
 پريت پانڌيئڙو.

پو به بيهر هٿي،
 آئون ايندس پرين!
 هيءَ ڌرتي نه مان،
 اٿن چڏيندس پرين!

نمُ هيٺان جڏهن،
 ڪا به ڪويل پري،
 ان چپيءَ کان گهڻو،
 مان نه هوندس پري.

جنهن وقت منهنجي موت ٿي،
 ڪوئي اوهان ڏي خط اچي،
 يا ٻيءَ طرح معلوم ٿي،
 ماڻهو ٻُڌن مٽڙو مچي.

تنهن وقت سڀئي ڀانئجڻ،
 آ جيئرو سڀڻو اڃا،
 وڌندو رهي ٿو پنڌ ۾،
 مون کان به ڀو جيڪو اڃا.

ٿيندو اوهان ليءَ ساڀيان
 نئن گاج چو سڀنيو تڏهن
 سڀ کير ٿر کي چنڊ چئن
 گڏجي لتاڙيندڙ جڏهن

هو چنڊ ڏسجي ٿو پريان
 ٿو پو به رڳ رڳ م رهي
 ۽ ماڳ ڏي سڀ کان اڳي
 ٿو پنڌ م سانده ڪهي

وقت گدري، تو، پيو،
موت، ٻينو، آم، پيو،
ڪانه، تي، ان، تي، پوي،
ڏند، م، پوري، نظر!

زندگي، جا، اولڙا،
ڏور، تائين، ٿا، وڃن،
ڄڻ، هئا، م، چولڙا،
ڪي، سدائين، ٿا، وڃن.

موت ڪنهن ڊاڪو۽ جيان،
 تو پٺيان چاقو هڻي،
 لاش کان سڀ ڪجهه ڦري،
 موت ڇا ڇا تو ڪٿي!

پو ته پٺيان ناو ڪا،
 ٽي وڃي چوليون ڇڏي،
 رت جي درياه مان،
 دور ڪنڌيءَ ڏي لڏي.

”تي انت جي ڪا آجيان،
 مان ائين مران، دل تي چوي،
 ”جئن مائڪوفسڪي مٿو“ □
 ”يا جئن مٿو هيمنگ وي.“ □□

”جئن راجپوتن جا بُڍا،
 ”وڙهندي مري ويندا هئا،
 ”دل تي چوي، ”يا ائين مران-“
 جي سنڌ منهنجا ڪنهن سٺا

□ مائڪوفسڪي - روسي انقلاب جو شاعر
 □□ هيمنگ وي - آمريڪا جو عظيم ناول نويس
 پنهنجي خود هشي ڪئي هئي.

ٲيندي دعا اٲرائٲي،
 پر پوءِ سوچيان ٲو ته مان،
 چرڪي پري ٿي ٲو وڃان،
 پنهنجي پرائي خون کان.

اڇ خون ڪيڏو بي سبب،
 ٲو هارجي ڦرتي مٿان!
 هن دؤر ۾ انسان جي،
 سُرخي وڃي ٿي راڳان.

قيمت نه آ ڪا خون جي.
 رابيل جي گل جي مٿان،
 جئن ماڪ جو ڪوئي ڦڙو
 اُڌري، ائين اُڌري وڃان.

۽ تروري جئن سج جي،
 تي روشني جڳ تي تران،
 ڪوئي نه ڄاڻي ٿو مري،
 ائين اوچتو ڇپ ڇپ مران.

منهنجا وڏا
 جن جا هڏا
 آهن لڏا پنيور ۾،
 ڪيڏانهن ويا؟
 ڪيڏانهن ويا؟
 ڪهڙيءَ گهٽا گهنگهور ۾؟
 ڇا بيت ٿي سڀ ڪجهه هيا،
 پارو پٽائي ڪجهه نه هو؟
 هو، ڪالم دنبوري مٿان.
 جنهن جي خدائي، ڪجهه نه هو؟
 ڪوئي سٺي، ڪوئي سٺي،
 هي عمر فاني آه ڇا؟
 ۽ شعر جون ڪيئي صديون،
 جادو بياني آه ڇا؟

ڄا ڪُجه ڏسي
 ٿي دل ڪسي،
 هن زندگيءَ جي شور ۾!
 ڪيسين پتون
 سارينديون
 جو رقص آهي مور ۾؟
 منهنجا وڏا
 جن جا هڏا
 آهن لڏا پنيور ۾،
 ڪيڏانهن ويا؟
 ڪيڏانهن ويا؟
 ڪهڙيءَ گهٽا گهنگهور ۾؟

ها جيڪڏهن موتي ملي،
 تو سان جوانيءَ جي گهڙي،
 اُن کي ڪيائين مان آخري،
 هن زندگانيءَ جي گهڙي.

جانان! سنڌءِ چھري جيان،
 ڪوئي عبادت گھر نہ آ،
 تنهنجي کلي آغوش کان،
 فردوس ڪو بهتر نہ آ.

ٿو اڄ به توکي ساريان،
 تاڙا تنوارن ٿا جڏهن،
 پنهنجي اندر جي آگ سان،
 جهر جهنگ ٻارن ٿا جڏهن.

مون کان پري هوندي به ڇڻ،
 تون آه منهنجي ساه ۾،
 آگم ڪري اُڀرين پئي،
 تون ڇت ۾ تون چاه ۾.

اي ڪاش! مان ليٽي پوان،
اڳ جئن سندن آغوش ۾،
۽ پوءِ ابد تائين اچان،
جيڪر نه ٻيهر هوش ۾!

وڻ ٿڻ وسنتي ويس جا،
 پهراڻ پائيندا جڏهن،
 مان نه هوندس.
 هن ڌرتيءَ کي چانو سان،
 سيني سائيندا جڏهن،
 مان نه هوندس.
 آگم اُٿي وٽراه تي،
 برڪا وسائيندا جڏهن،
 مان نه هوندس.
 پيرا وطن کي پنڌ ۾،
 منزل رسائيندا جڏهن،
 مان نه هوندس.
 ماڻهو سڀيئي آچپو،
 ڪنهن وقت پائيندا جڏهن،
 مان نه هوندس.

۽ سچ جي چاهري مٿان،
 پردو هٽائيندا جڏهن،
 مان نه هوندس.

مون کي سمو هي ساه ۾،
 سڀ گيت ڳائيندا جڏهن،
 مان نه هوندس.

مان نه هوندس.

مان نه هوندس.

تو در مان سِرون سِيءُ كَري،
 مان لَوائيءَ لَگا لِكايان تَو،
 تا وَر وَر كَنهن جا سَد اچن،
 جِي ساري وات لِنوايان تَو.

هي بُدِڙا هَڏا پيا سَوچن،
 سڀ مَڏ وَسواڙ ٿي ويندا،
 هاڻي درياه لهي ويندو،
 چوڌاري ٻوڙا ٿي ويندا.

سوچن ٿا ڪيئي ڏينهن هتي،
 ڪو ڪرس ڪنار ۾ اچڻو آ. □
 ۽ ڪنهن به ڪلهي تي ڪو ڪينس
 هن پيري پار نه اچڻو آ.

سني گيت هوا ۾ گونجن ٿا،
 جي گجگوڙن سان گرجيا ها،
 ڏسجي ٿو راڳي ڪونه رهيا،
 جن گيت اسان ليءَ، سرجيا ها.

□ ڪرس - رسي، جنهن سان هيڙيءَ کي ٻڌبو آهي.
 ڪنار - ڪنارو.

جنهن وقت اُجهامن ٿا ٿاندا،
 ڪجهه چڻنگون رڪَ چِپائي ٿي،
 ڪو ٻيهر ٻارڻ ٻاريندو؟
 چڻ تنهنجي لِيءِ واجهائي ٿي.

ڪنهن ڄاتو آه صديون ڪيئي،
 ڪو ڏانڊ هتي ٻيهر نه ٻري!
 جا آڱ اُجهامي ٿي پيئي،
 سا اڳ وانگر جهر جهر نه ڪري!

کیر تر کي روح آهي،
 روح جيڪو وٽ کائيندو رهي ٿو
 ڪيترائي سال ٿي ويا،
 اڄ تائين ڇيڇلائيندو رهي ٿو.

ڄڻ ته گهايل گڏ وانگر،
 کير تر مان اڄ تائين رت ٿي ٿو.
 ۽ اڳي کان پي زياده،
 پٿرن جو رنگ ريتو ٿي وڃي ٿو.

ها، هوا آزاد آهي،
 کير ٿر پابند آ پر ڌرتي ۽ ۾.
 ها، پکي پرواز ڪن ٿا،
 کير ٿر شامل نه آهي ڪنهن خوشي ۽ ۾.

کير ٿر کي روح آهي،
 روح جيڪو آه منهنجي روح وانگر،
 ۽ نپ نو لک نيٺ آ، پر
 ۽ هيءُ آهي هيٺ انڌي ڪوه وانگر.

□ نپ-آپ

روح ۽ ڪوه ٽانير جائز آهن. سنڌيءَ ۾ ح-ه جي اچار ۾

ڪوئي فرق ڪيو نه ويندو آهي.

”ڪرم تنهنجي آتما ڪي،
 ”تو سمائي پاڻ ۾ اٿن
 ”ميل ڪو چڙهندو وڃي ٿو،
 ”تيل جي ڏيئي مٿان جئڻ،“

جين- مَت وارا چئي ويا،
 ڪيئن اهڙي ڳالهه اڳ ۾!
 ٿو ڏسان ڪيئي چنيسر،
 اڄ به تنهنجي آئون دڳ ۾.

اڄ به نائون مل ڏسان ٿو،
 جي تجوڙيءَ ڏي ڏسن ٿا:
 نيٺ منهنجا غور سان پوءِ
 ڇچ نامي ڪٿي ڏسن ٿا!.

ڌوڪ ڌوڪان ڪوٽ ۾ آ،
 هي وڪيو ڪولي پيو ڌن □
 هي رتو رت لاش آهي،
 سر ڏنو ڇا لاءِ ڏاهر!

ڪوٽ جا ساڳيءَ طرح دڻ
ڪله جڏهن ڪوليا پئي تو
جو مٿي آ جين-مت م
مون تڏهن تو کي چيو هو.

ٿو موڪلايان،
 الوداع!
 ۽ ساز کي مضراپَ جي،
 سيني لڳايان،
 الوداع!
 مان آخري شعلي جيان
 ٿو گيت لڳايان
 الوداع!
 هو اڳ ويا جي قافلام
 تن کان به اڳ ۾ ٿو وڃان،
 پر ٿو وڃان ڪيڏانهن مان،
 هي مون نه ڄاتو آ اڃان
 ٿي دُور جا سانجهي سڏي،
 اُن ۾ سمايان
 الوداع!

سو درد هام، سوڏڪَ ها
 پر زندگي پياري هئي،
 اڌ رات جو ٻيڙن مٿان
 ڇا چاندني پياري هئي!
 اڄ چنڊ ڏي آڪاس ۾
 ٿو وڪ وڌايان،
 الوداع!

جئن سٺو ٿيون ڀرجي وڃن
 ٿر ٻر وڙهي ٿو وڃان
 ڇا ڇا وڃون ٿيون ور وڃهن
 جئن گيت ڳائي ٿو وڃان
 پر هي ڪلهي تي ڪينرو
 ڪيسين وڃايان
 الوداع!

اي سنڌ تو کي الوداع!
اي هند تو کي الوداع!!
تو ۾ هيو سارو جڳت
اي جند تو کي الوداع!!!

شيخ اياز جا نيو فيلڊس طرفان شايع ٿيل ڪتاب

خط، انٽرويو ۽ تقريرون (پاڻو 2)	چنڊ چنبيليءَ ول (شاعري)
ٽڪرا ٽٽل صليب جا (شاعري)	رڻ تي رم جهم (شاعري)
واتون ڦلن چانڻيون (شاعري)	ساهيوال جيل جي ڊائري
الوداعي گيت (شاعري)	پڳت سنگهه کي ڦاسي
ڪٽين ڪر موڙيا جڏهن-1 (شاعري)	ڪپر ٿو ڪن ڪري (شاعري)
ڪٽين ڪر موڙيا جڏهن-2 (شاعري)	ڪي جو پيجل ٻوليو (شاعري)
ننڍ وليون (شاعري)	خط، انٽرويو ۽ تقريرون (پاڻو 1)
سر لوهيڙا ڳپيا (شاعري)	راج-گهاٽ تي چنڊ (شاعري)
سورج مڪيءَ سانجهه (شاعري)	لڙيو سج لکن ۾ (شاعري)
جر-ڏيئا جهمڪن (شاعري)	بڙ جي چانو اڳي کان گهاٽي (شاعري)
هرڻ اڪي ڪيڏانهن (شاعري)	اڪن نيرا ڦليا (شاعري)
ڪٿي ته پيڄبو ٿڪ مسافر (آتم ڪهاڻي)	ڪراچيءَ جا ڏينهن ۽ راتيون
چنڊ ڳليون (شاعري)	يونر پري آڪاس (شاعري)
گهاٽ مٿان گهنگهور گهاٽا ۾ (شاعري)	جهڙ نيٺان نه لهي (شاعري)
ڪٿي نه پيڄبو ٿڪ مسافر (آتم ڪهاڻي)	وڃون وسڻ آئينون (شاعري)
ڪونجون ڪرڪن روھ تي (شاعري)	پنهل کان پوءِ (نثر)
جي ڪاڪ ڪڪوريا ڪاڀڙي (خط)	جڳ مڙيوئي سپنو (شاعري)
ڪونجون ڪرڪن روھ تي (شاعري)	اُڀر چنڊ پس پرين (شاعري)
جي ڪاڪ ڪڪوريا ڪاڀڙي	پتن ٿو پور ڪري (شاعري)
پن چڻ پڄاڻان (شاعري)	هيئنڙو ڏاڙهونءَ گل جئن (شاعري)
ڪلهي پاٽم ڪينرو (شاعري)	

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ”اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ ”لڙهندڙ نسل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

انڌي ماءُ جڙيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرنڊڙ، چُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪَندڙ، پاڙي، ڪاڻو، پاڇوڪڙ، ڪاوڙيل ۽ وڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سگهجي ٿو، پر اسان انهن سڀني وچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪڍي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ٺاهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهڻ ۽ هِڪَ ٻئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻڻ جي آس رکون ٿا.

پڙهندڙ نسل (پن) ڪا به تنظيم ناهي. اُن جو ڪو به صدر، عهديدار يا پايو وجهندڙ نه آهي. جيڪڏهن ڪو به شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو ته پڪ ڄاڻو ته اهو ڪوڙو آهي. نه ئي وري پن جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو ته پڪ ڄاڻو ته اهو به ڪوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وڻن جا پَن ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نسل وارا پَن به مختلف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اداس ۽ پڙهندڙ، ڀرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وڙهندڙ ۽ پڙهندڙ به ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَن کا خصوصي ۽ تالي لڳل ڪلب Exclusive Club نه آهي.

ڪوشش اها هوندي ته پَن جا سڀ ڪم ڪار سهڪاري ۽ رضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي ته ڪي ڪم اجرتي بنيادن تي به ٿين. اهڙي حالت ۾ پَن پاڻ هڪٻئي جي مدد ڪرڻ جي اصول هيٺ ڏي وٺ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنن پاران ڪتابن کي ڊجيٽائيز digitize ڪرڻ جي عمل مان ڪو به مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊجيٽائيز ڪرڻ کان پوءِ اهم مرحلو ورهائڻ distribution جو ٿيندو. اهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو ته ڀلي ڪمائي، رڳو پَنن سان اُن جو ڪو به لاڳاپو نه هوندو.

پَنن کي کليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وَس پٽاندڙ وڌ کان وڌ ڪتاب خريد ڪري ڪتابن جي ليڱگن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي همٿائين. پر ساڳئي وقت علم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن به رڪاوٽ کي نه مڃن.

شيخ آياز علم، ڄاڻ، سمجھ ۽ ڏاهپ کي گيت، بيت، سٽ، پُڪارَ سان
تَشْبِيه ڏيندي انهن سڀني کي بَمَن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو
آهي. اياز چوي ٿو ته:

گيتَ به ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪرڻ ٿا.

.....

ڄڻ ڄڻ ڄاڙ وڌي ٿي جڳ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ چُپن ٿا؛
ريٽيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي منجهه پهراڙ چُپن ٿا؛

.....

ڪالهه هُيا جي سُرخ ڪُٺن جيئن، اڄڪلهه نيلا پيلا آهن؛
گيتَ به ڄڻ گوريلا آهن.....

.....

هي بيت اُٿي، هي بَمَ - گولو،

جيڪي به ڪُٺين، جيڪي به ڪُٺين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نه آ، هي بيتَ به بَمَ جو ساٿي آ،
جنهن رڻ ۾ رات ڪيا راڙا، تنهن هڏ ۽ چَمَ جو ساٿي آ -

ان حساب سان اڻڄاڻائي کي پاڻ تي اهو سوچي مڙهڻ ته ”هاڻي ويڙهه ۽
عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نه وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني
آهي.

پَنَ جو پڙهڻ عام ڪتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نصابي ڪتابن تائين
محدود نه هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج
۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڍي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي
پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نصابي ڪتابن
سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين

ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نسل جا پڻ سڀني کي چو، چالاءِ ۽ ڪينئن جهڙن سوالن کي هر بيان تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جواب ڳولڻ کي نه رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان به پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي ان سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون پاڪي پائي چيو ته ”منهنجا پاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پڻ پڻ جو پڙلاءُ.“
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)